

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

**Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z pohledu
pracovníků Vězeňské služby**

Bakalářská práce

Autor: Lucie Štaierová
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních
Vedoucí práce: Mgr. Martin Kaliba
Oponent práce: Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph. D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Lucie Štaierová

Studium: P17P0711

Studijní program: B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních

Název bakalářské práce: **Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z pohledu pracovníků Vězeňské služby**

Název bakalářské práce AJ: The preparation of convicts for the release from the execution of imprisonment from the view of the prison staff

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá přípravou odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zaměřuje se na aktivity odsouzených, které plní v rámci programu zacházení na výstupním oddělení. V práci jsou popsány dané aktivity a zájem odsouzených o ně. Součástí práce je také pohled pracovníků na přípravu odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Cílem práce je zhodnotit aktivity odsouzených na výstupním oddělení, jaký je zájem odsouzených o dané aktivity a zjistit, jaký je pohled pracovníků na přípravu odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

SOCHŮREK, Jan. Kapitoly z penologie. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3. FISCHER, Slavomil. Etopedie v penitenciární praxi. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-772-9. RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. Kapitoly z penologie I: vězeňství. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9. JŮZL, Miloslav. Penitenciaristia jako věda žalářní. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.

Garantující pracoviště: Katedra speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Martin Kaliba

Oponent: Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 5.1.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu. Zároveň prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na Univerzitě Hradec Králové).

V Hradci Králové dne

Poděkování

Dovoluji si touto cestou vyjádřit poděkování vedoucímu bakalářské práce Mgr. Martinu Kalibovi za odborné vedení, cenné rady, připomínky a podporu při zpracování bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům za jejich ochotu zúčastnit se výzkumného šetření.

Anotace

ŠTAIEROVÁ, Lucie. *Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 60 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá přípravou odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Teoretická část se zaměřuje na výkon trestu odnětí svobody, osobnost odsouzeného, aktivity programu zacházení a na pracovníky podílející se na přípravě odsouzených na propuštění z výkonu trestu. Cílem práce je zhodnotit aktivity odsouzených na výstupním oddělení, jaký je zájem odsouzených o dané aktivity a zjistit, jaký je pohled pracovníků na přípravu odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Praktická část se věnuje kvalitativnímu výzkumu, kdy využila metodu rozhovoru s pracovníky Vězeňské služby.

Klíčová slova: odsouzený, propuštění, program zacházení, výkon trestu, pracovníci

Annotation

ŠTAIEROVÁ, Lucie. *The preparation of convicts for the release from the execution of imprisonment from the view of the prison staff*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020. 60 pp. Bachelor Degree Thesis.

Bachelor thesis deals with the preparation of those sentenced to release from prison. The theoretical part focuses on the execution of imprisonment, the person of the convicted person, the activities of the treatment program and the workers involved in preparing the sentences for release from prison. The aim of the work is to evaluate the activities of the prisoners in the exit department, what is the interest of the convicts in the activities and to find out what the view of the workers is to prepare the prisoners for release from prison. The practical part is devoted to qualitative research, using the method of talking to prison service workers.

Keywords: convicted, dismissal, treatment program, execution of sentences, workers

Obsah

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Výkon trestu odnětí svobody	9
1.1 Výstupní oddělení	12
1.2 Propuštění z výkonu trestu.....	12
1.3 Probační a mediační služba	13
2 Odsouzený ve výkonu trestu	14
2.1 Práva odsouzených	15
2.2 Povinnosti odsouzených.....	16
2.3 Osobnost odsouzeného	17
2.4 Výchova odsouzených.....	19
2.4.1 Složky výchovné funkce.....	20
2.4.2 Zásady zacházení s odsouzenými	22
3 Program zacházení.....	25
3.1 Aktivity programu zacházení.....	26
3.1.1 Pracovní aktivity.....	26
3.1.2 Vzdělávací aktivity	27
3.1.3 Speciálně výchovné aktivity.....	28
3.1.4 Zájmové aktivity.....	29
3.1.5 Oblast utváření vnějších vztahů	30
4 Zaměstnanci podílející se na programu zacházení odsouzených	32
PRAKTICKÁ ČÁST.....	36
5 Výzkumné cíle a otázky	36
6 Metodologie.....	37
6.1 Výzkumný vzorek.....	38
7 Analýza rozhovorů.....	39
8 Interpretace zjištěných dat	54
ZÁVĚR.....	57
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	60

ÚVOD

Název bakalářské práce je Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z pohledu pracovníků Vězeňské služby. Volba tématu byla ovlivněna osobní zkušeností v podobnosti praxe ve věznici v rámci studia vysoké školy. Toto téma je součástí speciální pedagogiky, avšak je málo probírané, a to z důvodu nedostupnosti informací z vězeňského světa a nemožnosti tato zařízení navštívit.

Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je důležitým mezníkem života odsouzených, neboť když zde selže jeden článek celého procesu, odsouzený po propuštění nadále může páchat trestnou činnost.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část je rozdělena do čtyř základních kapitol, které se zabývají výkonem trestu odnětí svobody, odsouzenými ve výkonu trestu, programem zacházení a jeho aktivitami a pracovníky podílejícími se na přípravě odsouzených na propuštění z výkonu trestu.

Praktická část se věnuje kvalitativnímu výzkumnému šetření, konkrétně polostrukturovanému rozhovoru s pracovníky vězeňské služby, s vychovateli a speciálními pedagogy. Tato část popisuje samotný výzkum, jeho cíle a otázky, kdy součástí je i analýza rozhovorů a následná interpretace zjištěných dat.

Hlavní cílem bakalářské práce je zhodnotit aktivity odsouzených v rámci programu zacházení na výstupním oddělení. Dílčí cíle práce jsou zájem odsouzených o aktivity programu zacházení a pohled pracovníků podílejících se na přípravě odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Práce je vedena tak, aby poskytla nové informace studentům speciální pedagogiky, pedagogům a široké veřejnosti, která má o problematice přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu zkreslený a jednoznačně záporný pohled. Bakalářská práce také poskytuje informace pro samotné pracovníky vězeňské služby, neboť porovnává dva odlišné typy věznic.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Výkon trestu odnětí svobody

„Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody je dána zákonem č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen ZVTOS) a Vyhláškou ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody (dále jen ŘVTOS)“ (SOCHŮREK, 2007a, s. 37).

Vězeňská služba byla zřízena zákonem České národní rady č. 555/1992 sb. o Vězeňské a justiční strážce České republiky s účinností od 1. 1. 1993. Hlavním úkolem Vězeňské služby je zajišťování výkonu vazby, výkonu zabezpečovací detence, výkonu trestu odnětí svobody, bezpečnost při výkonu soudnictví, správě soudů a činnosti státního zastupitelství (zákon č. 555/1992 sb., § 1).

Věda, která se zabývá výkonem trestu se nazývá Penologie. Jůzl (2017, s.11) uvádí: *„Penologie je věda o trestech a trestání, nebo také věda o výkonu všech trestů a jejich účincích. V užším smyslu je penologie chápána jako nauka zabývající se reálným výkonem trestů a ochranných opatřeních, v širším smyslu zahrnuje i oblast alternativních trestů (alternativní sankce), penologické myšlenky, procesy, jevy, vztahy a zákonitosti.“*

Termín penologie má základy z latinského poena, což znamená trest. Tato disciplína má za úkol řešit otázky účinnosti různých druhů trestu, podmínky výkonu, alternativní tresty, prevenci či recidivu. V užším slova smyslu se zabývá trestem odnětí svobody, ale také alternativními tresty, kam se řadí domácí vězení či veřejně prospěšné práce. V širším slova smyslu se jedná o zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu, jejich narušení a možnosti nápravy a předcházení rizik. Součástí penologie je postpenitenciární péče, jejímž úkolem je péče po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (Popelka, 2011, s. 7). Každý autor na definici penologie pohlíží jinak a má své rozdělení na užší a širší význam. V jádru věci se ale shodují. Penologie je věda, která řeší veškeré okolnosti výkonu trestu odnětí svobody, celého procesu, způsobem trestání, zacházení s odsouzenými.

Penitenciaristika pochází z latinského paenitentia neboli náprava (Popelka, 2011, s. 7). Řeší problematiku výkonu a účinnosti trestu odnětí svobody. (Jůzl, 2017, s. 6) Předmětem penitenciaristické pedagogiky je zkoumání a edukace odsouzených ve výkonu trestu a jejich příprava na život po propuštění. Základním východiskem je vnímání

jedince ve výkonu trestu z pohledu dědičných znaků, prostředí, ve kterém vyrůstal a kde poté žil (Jůzl, 2017, s. 287).

Všechny výše zmíněné vědy a zákony mají za úkol řešit jedince s poruchami chování, kteří se ocitli ve výkonu trestu. Poruchami chování a emocí se také zabývá etopedie, mladá disciplína speciální pedagogiky, která má za úkol edukaci a tím neslučitelně patří mezi vědy, které se zabývají výkonem trestu odnětí svobody a resocializaci odsouzených osob (Jůzl, 2017, s. 293).

Výkon trestu odnětí svobody se vykonává ve věznici nebo ve zvláštním oddělení věznice vazební. Věznice se od 1. 10. 2017 dělí na věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou podle způsobu zajištění bezpečnosti a vnějšího střežení. Toto členění bývá označováno jako vnější diferenciacie, o kterém rozhodují soudy (Raszková, Hoferková, 2018, s. 103). Vnitřní diferenciacie věznice s ostrahou je rozdělena na oddělení s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení (Vězeňská služba České republiky, 2019).

Před říjnem 2017 se věznice dělily na věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. Věznice s dohledem a dozorem se změnily na dnešní typ zařazení věznice s ostrahou. Zařazení do věznice s dohledem se změnilo na oddělení s nízkým stupněm zabezpečení a věznice s dozorem na oddělení se středním stupněm zabezpečení. Dřívější zařazení do věznice s ostrahou se změnilo na oddělení vysokého stupně zabezpečení a věznice se zvýšenou ostrahou zůstala nezměněna (Raszková, Hoferková, 2018, s. 103). Do věznice s ostrahou jsou zařazení odsouzení, jejichž trestný čin nesplnil požadavky do věznice se zvýšenou ostrahou. Věznice se zvýšenou ostrahou jsou určeny pro odsouzené, jimž byl udělen výjimečný trest, spáchali trestný čin pro organizované zločinecké skupiny, dále odsouzenému, který spáchal závažný zločin a byl mu uložen trest nejméně na osm let či byl odsouzený za úmyslný trestný čin (Raszková, Hoferková, 2018, s. 119).

Do nízkého stupně zabezpečení se zařazuje odsouzený s nízkým vnějším a vnitřním rizikem (Raszková, Hoferková, 2018, s. 121). Tato rizika zahrnují podmínky, kdy odsouzený je ve výkonu trestu za nedbalostní trestný čin, za který byl odsouzen na méně než tři roky. V případě trestného činu úmyslného se jedná o sazbu nižší než rok. Další podmínkou je první výkon trestu a nesmí se jednat o trestný čin sexuálního

charakteru, trestný čin spojený s omamnými a psychotropními látkami, jak jejich držení, tak spáchání trestného činu pod vlivem. Dále se odsouzený nesměl dopustit trestného činu, kdy došlo nebo mělo dojít k újmě na zdraví či životě člověka a odsouzený se nedopustil násilí či jen pohrůžky násilí (Vězeňská služba České republiky, 2019). Další podmínkou jsou nezjištěné skutečnosti, které by odůvodňovaly umístění odsouzeného do oddělení s vyšším stupněm zabezpečení (Raszková, Hoferková, 2018, s. 121).

Střední stupeň zabezpečení je určený pro odsouzené, kteří jsou ve výkonu trestu maximálně potřetí. Výkon trestu je vyšší než tři roky za nedbalostní trestný čin a za úmyslný trestný čin nesmí být odsouzen na více než tři roky. Další podmínky jsou totožné jako u nízkého stupně zabezpečení (Vězeňská služba České republiky, 2019).

Vysoký stupeň zabezpečení je pro odsouzené, kteří nesplnili podmínky pro zařazení do oddělení nízkého a středního stupně zabezpečení (Vězeňská služba České republiky, 2019).

Rozdělení na nízký, střední a vysoký stupeň zabezpečení je výsledkem vyhodnocení vnějších a vnitřních rizik. Nebezpečnost odsouzeného pro společnost, délka trestu, trestná činnost, forma zavinění a recidiva patří mezi rizika vnější. Individuální charakteristika odsouzeného, ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu, povaha trestné činnosti, průběh předchozích výkonů trestu či nebezpečí útěku se řadí mezi vnitřní rizika. O začlenění odsouzeného do stupně zabezpečení rozhoduje ředitel věznice na základě návrhu odborné komise, která je sestavena z pracovníků věznice (Vězeňská služba České republiky, 2019).

Česká republika byla v Evropě jedním z posledních států využívající model zařazování odsouzených dle trestně právních kritérií a neodpovídal doporučením Evropských vězeňských pravidel. Nový model, kdy o zařazení odsouzeného rozhoduje vězeňská služba, je efektivnější, jelikož odborníci pracující ve věznicích, zejména psycholog, sociální pracovník a speciální pedagog, mají větší šanci poznat osobnost odsouzeného a dochází tak k lepšímu zařazení odsouzeného do věznice, kde jsou adekvátní podmínky, které přispívají k resocializaci odsouzených. Tato změna vnější diferenciaci věznic je součástí Koncepce vězeňství do roku 2025 (Zoubková, 2018, s. 104-106).

V České republice je 35 věznic a vazebních věznic. Ubytovací kapacitu mají v počtu 20 096 při 4 m² na osobu. K 8. 1. 2020 je ve věznicích a vazebních věznicích 21 037 osob,

kdy obviněných je 1 802, odsouzených 19 140 a chovanců v detenci 95. Věznice a vazební věznice jsou tedy zaplněny ve 104, 68 % (Vězeňská služba České republiky, 2019).

1.1 Výstupní oddělení

Výstupní oddělení, nebo také výstupní oddíl, je oddělení, do něhož jsou zařazováni odsouzení šest měsíců před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody a jejich trest byl delší než tři roky. Pokud odsouzený měl nižší trest než tři roky, na výstupní oddělení může být také zařazen, přičemž podmínkou je nevybudované sociální zázemí a je nezbytné vytvořit podmínky pro život po propuštění. Výstupní oddělení napomáhá odsouzeným zvládnout péči o jejich osobu a kvalitně vést samostatný život z hlediska praktických i teoretických dovedností (Raszková, Hoferková, 2018, s. 110). Do výstupního oddělení je odsouzený přerazen na základě návrhu odborné komise oddělení výkonu trestu podané řediteli věznice, který odsouzeného přemístí (Raszková, Hoferková, 2013, s. 92).

1.2 Propuštění z výkonu trestu

Propuštění z výkonu trestu do běžného života je pro odsouzené náročná a důležitá životní situace. Na tuto skutečnost musí být odsouzený dlouhodobě připravován, jelikož jeho představy o životě na svobodě mohou být nerealistické z důvodu dlouhodobého uvěznění a žití mimo běžnou společnost, která se rychle mění, vyvíjí a uhání rychlostí, kterou nejsou schopni zaregistrovat ani běžní občani (Černíková, 2008, s. 209).

V rámci posledních měsíců výkonu trestu je nutné odsouzené seznámit se změnami, které proběhly ve společnosti a rozšířit dovednosti, které jsou nezbytné pro život na svobodě. Mezi hlavní nácviky v přípravě odsouzeného na svobodu patří seznámení s úřadem práce a jednání s úřednicemi, které mohou odsouzenému pomoci s hledáním zaměstnání. Další součástí přípravy na propuštění je seznámení s dopravou, dopravními prostředky, orientací ve městě či s divadly a kinem. Tyto kroky jsou důležité především u odsouzených s dlouholetými tresty, kdy během jejich pobytu ve vězení se mimo zdi věznice změnilo mnoho věcí a svět probíhá rychlejším tempem (Hála, 2006, s. 165).

Odsouzený může být propuštěn z důvodu uplynutí doby trestu, milosti od prezidenta republiky či ministra spravedlnosti, amnestii, písemného příkazu soudu, nařízení státního zástupce či z důvodu podmíněčného propuštění (Raszková, Hoferková, 2018, s. 110).

1.3 Probační a mediační služba

Probační a mediační služba byla zřízena roku 2001 a řídí se zákonem č. 257/2000 Sb. O probační a mediační službě České republiky. Tato instituce byla zřízena jako justiční složka zajišťující dohled při alternativních trestech a opatřeních (Raszková, Hoferková, 2014, s. 128).

Probační a mediační služba se snaží o zprostředkování adekvátního řešení konfliktů, které jsou úzce spojeny s trestnou činností. Dále organizuje dohled u výkonu alternativních trestů a opatření, kde se klade důraz na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality (Hendrych, 2010, s. 32).

Probace, nebo také zkouška, ověření, je uložený dohled nad obviněným či odsouzeným, kdy soud nebo státní zástupce považuje za nezbytné sledovat chování obviněného či odsouzeného a uloží mu určitá omezení nebo povinnosti (Hendrych, 2010, s. 32). Probace taktéž obsahuje sociální, psychologické a pedagogické prvky spojené s pomocí a poradenstvím. Je to postup v uložení sankcí, které nejsou spojeny s odnětím svobody. Odsouzený musí ve zkušební době být v kontaktu s probačním pracovníkem (Fischer, Škoda, 2014, s. 213).

Mediace je proces mimosoudního vyřešení sporů (Fischer, Škoda, 2014, s. 213). Mediace patří mezi nástroje řešení trestných činů a jejich následků mezi pachatelem a obětí, poškozeným (Hendrych, 2010, s. 34).

2 Odsouzený ve výkonu trestu

Odsouzený je člověk, který byl v rámci trestního řízení shledán vinným a pravomocně odsouzen soudem za spáchání trestného činu. Odsouzeného soud zařadí do věznice, kde je dále pomocí vnitřní diference rozdělen na příslušné oddělení. Výkon trestu odnětí svobody ale zahrnuje pro odsouzené také práva a povinnosti.

Při zacházení s odsouzenými se každý musí řídit pravidly. Hlavními pravidly je Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod, protože každý má svá práva (Bajcura, 1999, s. 15). Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězňými obsahují obecná pravidla. Představují minimální předpoklady, jak zacházet s odsouzenými, přispívají k respektování ochrany základních práv osob, určují základy nezbytného standardu věznic a zacházení s odsouzenými (Černíková a kolektiv, 2008, s. 48-50). Pravidla slouží jako kritérium pro posouzení standardu vězeňství v členských zemích, přispívá ke sjednocení vězeňských standardů a chování k vězňým osobám. Jedná se o nejvýznamnější mezinárodní dokument, jehož cílem je doporučení členským státům, jak jednat s odsouzenými a řídit věznice (Černíková, Sedláček, 2002, s. 30). Druhou částí jsou pravidla vztahující se na zvláštní kategorie vězňých a jejich zacházení, přičemž hovoří především o duševně nemocných, pro obžalované ve vazbě a čekající na výsledcích (Černíková a kolektiv, 2008, s. 48-50). Ve Standardních minimálních pravidlech OSN jsou uvedeny požadavky, kdy odsouzený musí být registrován při přijímání do věznice, odsouzení musí být rozdělení s ohledem na pohlaví, věk, předešlé tresty, stravování a diety, možnosti volného pobytu či lékařskou péči (Sochůrek, 2007b, s. 18).

Evropská vězeňská pravidla, jimiž Rada Evropy přinesla přínos pro vězeňství, jsou přepracovanou verzí Standardních minimálních pravidel OSN pro zacházení s vězňými (Černíková, Sedláček, 2002, s. 34). Účelem pravidel je stanovení rozsahu minimálních zásad, podpora vězeňské služby k profesionálním postojům, poskytují reálná základní kritéria. Na jejich základě mohou pracovníci odpovědní za kontrolu podmínek, správně posuzovat jednání a mířit k vyšší úrovni. Evropská vězeňská pravidla obsahují základní principy, které říkají, že:

- výkon trestu odnětí svobody se má vykonávat za určitých materiálních a mravních podmínek, které dodržují důstojnost člověka,

- pravidla se mají dodržovat nestranně, nesmí se řešit rasa, barva pleti, jazyk, pohlaví, politické či náboženské přesvědčení, národnost či postavení ve společnosti,
- odsouzení mají právo na zachování vlastního zdraví a sebeúcty, rozvíjení osobní odpovědnosti a podporovat jejich dovednosti a postoje, které vedou ke správnému začlenění do společnosti po propuštění z výkonu trestu,
- věznice musí být pravidelně kontrolovány, zda jsou vedeny dle zákonů a předpisů a požadavků Evropských vězeňských pravidel (Černíková a kolektiv, 2008, s.54-55).
- V rámci vazební věznice se dohlíží na ochranu osobních práv, které jsou kontrolovány pomocí vnitrostátních předpisů přes soudy či jiné ustanovené úřady a jsou oprávněny navštěvovat vězně, ačkoli nespadají pod vězeňskou správu,
- Evropská vězeňská pravidla jsou přístupná personálu v národních jazycích a musí být dostupná i odsouzeným v jejich jazyce (Černíková, Sedláček, 2002, s. 35).

2.1 Práva odsouzených

Každý odsouzený má svá práva, která se rozdělují na tři základní skupiny.

První skupinou je právo na uspokojování základních sociálních potřeb a poskytnutí zdravotní péče. Zde se musí brát ohled na duševní i fyzický rozvoj odsouzeného, kdy se dodržují společenské standardy materiálních či kulturních podmínek. Odsouzený má nárok na ubytovací plochu, která činí nejméně 4 m² (Černíková a kolektiv, 2008, s. 98). Dalším právem je vhodné oblečení odpovídající ročnímu období. Strava musí být upravená dle zdraví a pracovních výkonů odsouzeného (Bajcura, 1999, s. 100). Na stravování mají nárok třikrát denně. Odsouzení mají právo na osmihodinový spánek, vycházku na jednu hodinu denně, osobní volno k hygieně či úklidu (Černíková a kolektiv, 2008, s. 98).

Druhá skupina se vztahuje na udržení či rozšíření sociálních vztahů, jejichž rozsah je podmíněn chováním odsouzeného a plněním povinností. Odsouzení mají právo na nákup potravin a osobních věcí, přijímat a odesílat korespondenci (Černíková a kolektiv, 2008, s. 98). Odesílání korespondence je na náklady odsouzeného. Balíček s potravinami a osobními věcmi mohou obdržet jednou za šest měsíců, kdy se jedná o balíček nárokový

do pěti kilogramů. Součástí balíčku může být i oděv a prádlo, jehož obsah musí splňovat podmínky programu zacházení. Na návštěvu má odsouzený právo po dobu tří hodin za jeden kalendářní měsíc, kdy ho může navštívit rodina v počtu čtyř osob včetně nezletilých dětí (Raszková, Hoferková, 2018, s. 113). Odsouzený má právo na příjem peněz, jemuž jsou zasílány a věznice je ukládá na účet odsouzeného, který vede věznice. Odsouzený je může využívat za předpokladu, kdy řádně splácí soudní pohledávky, vyživovací povinnost a hradí náklady na výkon trestu. Právo na uspokojování kulturních potřeb zahrnuje čtení knih a denního tisku, které smí na vlastní náklady odebírat nebo zapůjčit v knihovně věznice (Černíková a kolektiv, 2008, s. 99). Dalším právem odsouzených jsou duchovní služby a služby odborníků, především speciálního pedagoga a psychologa (Sochůrek, 2007b, s. 41). Psychiatr, sociální pracovník a právník patří mezi další odborníky, na které má odsouzený nárok a jejich služby jsou poskytovány bezplatně. Nejdůležitějším právem odsouzených je ochrana jejich práv, kdy mohou podat stížnost k jejich uplatnění příslušným orgánům České republiky. Umožnění použití telefonu ke kontaktu s blízkou osobou či osobou, která má na odsouzeného pozitivní vliv či se jedná o jeho právního zástupce (Černíková a kolektiv, 2008, s. 99). Poslední právo, užití telefonu, je monitorováno zaměstnanci Vězeňské služby (Sochůrek, 2007b, s. 41).

2.2 Povinnosti odsouzených

Odsouzení mají také své povinnosti, které musí v rámci výkonu trestu dodržovat a plnit. Hlavní povinností je plnění rozkazů příslušníků Vězeňské služby, dbát na pořádek a kázeň, řádně pracovat, pokud jsou do pracovního procesu zařazeni. Odsouzení jsou povinni dodržovat vnitřní řád věznice, nesmí vyrábět, uchovávat či konzumovat alkoholické nápoje a návykové látky. Povinností odsouzených je i podrobení se osobní prohlídce. Nesmí uchovávat nebezpečné předměty či jiné předměty, s nimiž by mohl narušit bezpečnost osob a majetku či by byly použity během útěku (Bajcura, 1999, s. 101).

Plnění programu zacházení, umožnění prohlídky osobních věcí patří mezi další základní povinnosti odsouzených (Sochůrek, 2007b, s. 41-42). Odsouzený je povinen dodržovat osobní hygienu, nepoškozovat cizí majetek a dodržovat pravidla slušného chování. Zakázáno je odsouzeným navazovat nedovolené styky, podporovat rasovou, sociální, náboženskou, etnickou a národnostní nesnášenlivost či fašismus a další zakázaná hnutí, hrát jakékoli hry, jejichž cílem je zisk a předstírat nemoc (Raszková, Hoferková,

2018, s. 114). Odsouzený má povinnost hradit náklady na výkon trestu, platit si zdravotní pojištění a zdravotní péči nehrazenou zdravotní pojišťovnou, i když nepracuje a nemá finanční prostředky (Černíková a kolektiv, 2008, s. 100).

Podrobení se omezujícím opatřením je další povinností odsouzených, kteří jsou zbaveni některých práv a svobod, zejména svobody pohybu a pobytu, práva svobodně volit své povolání a jsou omezeni na právu a svobodě, na nedotknutelnosti osoby či soukromí. Odsouzení nemají právo podnikat, zakládat politická hnutí, shromažďovat se ve společnostech a spolcích či vykonávat veřejné funkce (Sochůrek, 2007b, s. 41-42).

Povinnosti odsouzených jsou kontrolovány skrze kázeňské odměny a tresty. Odměnou může být pochvala, delší návštěva v kalendářním měsíci ze tří hodin na pět, zvýšení kapesného, peněžita či věcná odměna v hodnotě 1 000,- Kč, povolení opustit věznici v rámci návštěvy nebo programu zacházení až na 24 hodin, přerušení výkonu trestu či rozšíření osobního volna až jeden měsíc. Kázeňské tresty se udělují na základě kázeňského přestupku při porušení povinností či pořádku, jimiž se rozumí důtka, snížení kapesného, pokuta v hodnotě 1000,- Kč, zákaz převzetí balíčku či propadnutí věci, přemístění do uzavřeného oddělení až na 28 dní s možností plnění programu zacházení, umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dní na celé dny, přemístění na 20 dní do samovazby či zrušení výhod kázeňských odměn (Černíková a kolektiv, 2008, s. 101).

2.3 Osobnost odsouzeného

Rozvoj kriminálního chování začíná již v útlém věku a je ovlivňován mnoha faktory. První faktor je biologický, jenž říká, že větší pravděpodobnost v páchání trestných činů je u mužů, kdy význam má i věk a odsouzení jsou nejčastěji ve věku do 30 let. Vrozená dispozice patří také do biologických faktorů, kdy na kriminální chování jedince může mít vliv i genetika, jelikož může mít sníženou frustrační toleranci, a naopak zvýšenou míru impulzivity. V neposlední řadě se na celém procesu podílí i biochemické a fyziologické poruchy v ontogenetickém vývoji. Druhým faktorem jsou psychické faktory, kterými jsou myšleny mentální schopnosti, zejména nižší rozumové schopnosti s obtížností posoudit situace a poruchy osobností, nejčastěji disociální porucha osobnosti a potíže s emocionalitou. Třetí faktor je sociální zázemí, rodina a prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá (Fischer, Škoda, 2014, s. 170-172).

Na osobnost a páchaní trestných činů má vliv prožívání pachatele, které je emočně extrémní s afektivními reakcemi, citovou výbušností, která je proměnlivá a nestabilní. Pachatelé bývají citově chladní a lhostejní s nedostatkem soucitu a empatie, jsou podráždění a povrchní. Jejich uvažování je spojováno s nižším intelektem a neschopností reagovat na stresové situace. Způsob myšlení je méně racionální, o skutečnosti uvažují, ale berou v potaz omezené množství informací, kdy nejsou schopni přijmout rizika a možné následky s neschopností využití zpětné vazby. Přemýšlejí nad přítomností, budoucnost si nepřipouštějí a mají tendenci k nadměrnému optimismu. Důvodem trestné činnosti je jiný vztah pachatele k normám uznávaným společností, mají pocit výjimečnosti se sklonem zlehčovat následky svého konání a jejich uznávané hodnoty jsou agrese a tvrdost. Pachatel trestného činu bývá bezohledný, agresivní, impulzivní, bez zábrán se zkratkovitými reakcemi (Vágnerová, 2008, s. 810-813).

Osobnost odsouzeného je utvářena i při uvěznění, tedy začátkem trestu odnětí svobody, neboť se jedná o životní zlom jedince, kterému je přiřazena nálepka kriminálního a trestaného, což představuje sociální stigma (Vágnerová, 2008, s. 817). Odsouzený při uvěznění ztrácí dvě základní opory svého života, jimiž je rodina a sociální kontakty, zaměstnání a s tím spojené návyky a dovednosti. Uvěznění je pro odsouzeného ztráta svobody a možnosti uspokojování základních potřeb dle svého uvážení a volby volného času (Fischer, 2006, s. 63-64). Během výkonu trestu se mění chování odsouzených, kdy se z nich stávají introverti, jsou nepřátelští vůči okolí i ve vztahu k sobě a jejich frustrace je na vzestupu díky nedostatku citových vazeb a neuspokojení potřeb (Vágnerová, 2008, s. 820).

Na osobnost odsouzeného a jeho přípravu na propuštění se značně podepisují negativní jevy spojené s prostředím věznice. Hlavním negativním jevem je prizonizace a s ní spojená institucionalizace a ideologizace (Vágnerová, 2008, s. 820-821).

Prizonizace představuje přizpůsobení se odsouzeného životu ve věznici a přijetí vězeňské subkultury, jejích norem a pravidel, ale i chování, které jsou nežádoucí pro život po propuštění (Fischer, Škoda, 2014, s. 197-198).

Prizonizace se dělí na institucionalizaci a ideologizaci. Institucionalizace je adaptace na vězeňský život, který je přísně organizovaný. Hlavním znakem je povrchní a předstíraná poslušnost a slušnost, jejímž důsledkem je neaktivní způsob života odsouzeného a přežívání ze dne na den (Sochůrek, 2007b, s. 52). Institucionalizace je

doprovázena ztrátou samostatnosti a podílí se na změně chování, postojů a potřeb odsouzeného, jehož osobnost ztrácí schopnost návratu do běžného života po propuštění (Fischer, 2006, s. 66).

Ideologizace představuje přijímání norem neformálních skupin odsouzených, čímž je myšleno přejímání hodnot, postojů, názorů a chování (Mařádek, 2005, s. 75). Odsouzený se přizpůsobuje vězeňské subkultuře, která na něho působí desocializačně, kdy odsouzený ztrácí schopnosti a dovednosti vedoucí k začlenění do společnosti. Odsouzený nejprve hodnoty vězeňské subkultury neochotně akceptuje, později se s nimi ovšem ztotožní a přijme je. Prvním znakem ideologizace je přejímání a využívání vězeňského argotu, dále však se může jednat i o homosexuální styky, lhaní, násilnosti a intriky, které by v životě na svobodě nevyužívali (Sochůrek, 2007b, s. 52).

2.4 Výchova odsouzených

Výchova, moderně řečeno edukace, je nezbytný druh činnosti jedince s cíleným zaměřením na modelování tělesných a psychických vlastností člověka. Výchova rozvíjí člověka v oblasti morální, postoje, návykové a zvykové. V rámci výkonu trestu je výchovné působení jiným druhem výchovy, které se dá rozdělit na výchovné vlivy intencionální, tedy záměrné, plánované a na vlivy funkcionální, jinými slovy živelné, nezáměrné, čímž je myšleno působení prizonizace, kdy se jedná o výchovu negativní (Mařádek, 2005, s. 122-123).

Výchovná funkce trestu odnětí svobody je hlavním prostředkem výkonu trestu, jehož cílem je návrat odsouzeného do běžného života po propuštění. Výchova odsouzených musí být komplexní, efektivní, všestranná, programová a cílená a je realizována skrze výchovné aktivity, jejichž podmínkami je systematickosti, promyšlenost, koordinovanost, koncepčnost. Výchovný proces probíhá v návaznosti po 24 hodin v blízkém kontaktu odsouzeného a vězeňského personálu, kdy pracovníci mají možnost odsouzeného ovlivňovat, kontrolovat, sledovat a hodnotit. Výchova musí probíhat ve spolupráci odsouzeného a vězeňského personálu, má možnost působit prostřednictvím přísnějších požadavků a má charakter strukturovanosti a uzavřenosti (Černíková, Sedláček, 2002, s. 100).

Účelem výchovné funkce je ochrana společnosti před pachateli, zabránění další trestné činnosti a vést odsouzeného ke správnému životu. Realizace výchovné funkce je systém aktivit, zásad a podmínek, které musí být dodržovány, aby byl splněn výchovný účinek. Nezbytnou součástí výchovné funkce je proces zacházení s odsouzenými, kdy pojem zacházení pochází z anglického překladu treatment a představuje souhrn aktivit, které jsou vedeny pracovníkem věznice. Specializovaný pracovník má tedy možnost jednat s odsouzenými, řešit jejich problémy, véde odsouzené k lepšímu životu, práci či vzdělání, pečuje o zdraví odsouzeného, působí a ovlivňuje vzorce chování, postoje a názory (Černíková a kolektiv, 2008, s. 143-144).

2.4.1 Složky výchovné funkce

Černíková a Sedláček (2002, s. 100-103) uvádějí jako realizační komponenty výchovné funkce trestu resocializaci, reedukaci, readaptaci, rehabilitaci a reintegraci. Tyto složky jsou součástí výchovné funkce a podílejí se na životě odsouzeného.

Resocializace

Resocializace pomáhá k dosažení výchovných cílů. Jedná se o proces, jehož cílem je vytvoření nových vzorců chování a odstranění vzorců špatných pro společnost, které jsou mimo normu. Resocializace je převýchova odsouzeného, jeho osobnosti a chování, aby nabyl schopnost ovládat své chování a nepáchal další trestnou činnost a po propuštění z výkonu trestu zvládal běžné sociální role (Mařádek, 2005, s. 95). Resocializace je proces odstranění získaných špatných vzorců chování a osvojení si vzorců nových (Raszková, Hoferková, 2014, s. 6).

Černíková a Sedláček (2002, s. 100) říkají, že „*Resocializace je strukturovaný, široce pojatý a velmi cílevědomě realizovaný proces celkové obnovy (rekonstrukce) kriminální infekcí narušené, rozvrácené a dysfunkční socializace.*“ Cílem resocializace je obnovení přerušovaných řetězců socializace, ve kterých došlo k narušení a naformulovat budoucí život odsouzeného směrem na bezproblémové začlenění do společnosti. Předpoklad prvních poruch socializace je již raném dětství a dospívání. Pokud o jejich poruchách mají odborní zaměstnanci věznice informace, může resocializace mít úspěch. Neúspěch resocializace často bývá u recidivistů, kteří mají kriminální chování a postoje již plně osvojeny a zakotveny a během resocializačního procesu je zapotřebí zaměřit se

na účelnost správné změny v kriminálním chování než na resocializace úplnou (Černíková, Sedláček, 2002, s. 101).

Reedukace

Reedukací se rozumí pomocí pedagogických metod, prostředků a forem změnit chování odsouzených, rozvinout dosud nevyvinuté vlastnosti směrem k žádoucím společenským normám či napravit již narušené chování a vlastnosti (Mařádek, 2005, s. 92).

Reedukace je hlavním prostředkem výchovných funkcí, jejímž cílem je změna, odstranění špatných vzorců myšlení a vnímání odsouzeného, kdy za jeho účasti se odborní pracovníci snaží odsouzeného vést k odpovědnosti, sebereflexi a zamezit dysfunkčnímu vnímání životních momentů, výchovných nedostatků a krizí (Černíková, Sedláček, 2002, s. 101).

Readaptace

Součástí readaptace je přizpůsobení odsouzeného na vězeňský život, během kterého se odsouzený musí přizpůsobit na následný život po propuštění, kde musí přijmout podmínky společnosti, jimiž je myšleno kulturně společenské, ekonomické, morální a zákonem stanovené zásady a pravidla, aby mohl odsouzený po propuštění vést bezproblémový život bez páčání trestné činnosti (Černíková, Sedláček, 2002, s. 102).

Readaptací musí odsouzený projít, jelikož páčání trestné činnosti vychází z předpokladu špatného začlenění, přizpůsobení se do společnosti a je potřeba chování odsouzeného upravit, readaptovat, aby přizpůsobení se společnosti po propuštění proběhlo úspěšně a jedinec již trestnou činností neopakoval (Mařádek, 2005, s. 90).

Rehabilitace

Rehabilitace je proces, jehož cílem je posunout odsouzeného na takovou životní úroveň, díky které si po propuštění obnoví svoji ztracenou pověst s mravním a etickým chováním a myšlením, kterou společnost přijímá. Negativní skutečnosti, které mohou ovlivnit proces rehabilitace, je prostředí věznic a kolektiv, v jehož prostředí odsouzený žije a pohybuje se mezi dalšími odsouzenými s kriminální minulostí, kdy je ovlivní prizonizace a výchovné postupy upadají do pozadí. Další překážkou v rehabilitaci odsouzeného je postoj veřejnosti k pachatelům trestné činnosti, kteří odsouzeného odsuzují po celý život

a jedná se o druhý, doživotní trest a snaha o rehabilitace je neúspěšná, jelikož odsouzený po propuštění není společností přijat a pověst slušného člověka si neumí, nebo nechce znovu získat (Černíková, Sedláček, 2002, s. 102).

Reintegrace

Reintegrace úzce spolupracuje s resocializací, díky které se pracovníci spolu s odsouzeným snaží znovu integrovat odsouzeného po propuštění do sociální skupiny, z jejichž vrstev byl odsouzený vyňat spácháním trestné činnosti a následného uvěznění. Současně si reintegrace klade za cíl přetrhání sociálních vazeb a začlenění odsouzeného s jeho kriminální skupinou a pokusit se o integraci novou (Mařádek, 2005, s. 94).

Reintegrace je znovunavrácení odsouzeného do skupiny, ze které byl vyřazen za spáchání trestného činu (Raszková, Hoferková, 2014, s. 7). Jedná se o navrácení spojení narušených vztahů, vazeb a struktur, a nimiž jsou spojeny sociální, mravní, psychické, povahové a osobnostní procesy (Černíková, Sedláček, 2002, s. 102).

Bohužel toto snažení bývá neúspěšné, jelikož odsouzený během výkonu trestu odnětí svobody je v kontaktu s dalšími odsouzenými, tedy nachází se stále v kriminálních skupinách a rozbití původní integrace selhává. Praxe bývá taková, že reintegrace do žádoucích skupin nelze, jelikož odsouzeného odmítají, přetrhání původní integrace též nelze, poněvadž tam odsouzeného vítají a jeho reintegrace s kriminální skupinou ve věznici tomuto začarovanému kruhu nepomáhá a reintegrace selhává. Úspěšná reintegrace proběhne za předpokladu efektivní resocializace, kdy tyto dvě výchovné funkce musí jít ruku v ruce (Mařádek, 2005, s. 94).

Je nezbytné, aby všechny tyto složky navzájem spolupracovaly a podílely se na přípravě odsouzeného na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a následného úspěšného života po propuštění bez páchaní trestné činnosti a zařazení do běžné společnosti.

2.4.2 Zásady zacházení s odsouzenými

Základní zásady zacházení s odsouzenými definovala Rada Evropy. Jejich cílem je účinné působení na odsouzeného během výkonu trestu a snížení či odstranění nežádoucích jevů ve výkonu trestu. Rada Evropy zásady zacházení popsala v Doporučení Rec v roce 2003, mezi které patří zásada individualizace, normalnosti, odpovědnosti,

bezpečnosti a bezpečí, postupu, neoddělování a reintegrace (Černíková a kolektiv, 2008 s. 145).

Zásada individualizace

Zásada individualizace se věnuje různosti odsouzených. Je třeba na odsouzené hledět individuálně s ohledem na jejich osobnostní vlastnosti, chování, trestnou činnost a minulost, pohled na udělený trest a snahu řešit problémy. Individuální zacházení je zohledněno v rámci programu zacházení a plánu výkonu trestu, jehož účelem je řešení konkrétních problémů a potřeb konkrétních odsouzených. Smyslem individualizace je intenzivnější a účinnější působení, které přispívá k potřebné reintegraci odsouzeného (Černíková a kolektiv, 2008, s. 145).

Zásada normálnosti

Život ve věznici podobající se reálnému životu, jeho požadavkům a povinnostem je předmětem zásady normálnosti. Odsouzeným chybí návyk každodenních aktivit, kam se zařazuje příprava jídla, úklid, péče o děti. Proto je zapotřebí ve věznici vytvořit podmínky běžného života, jejichž působení napomůže k vytvoření návyků běžného života a následné sociální reintegrace (Černíková a kolektiv, 2008, s. 146).

Zásada odpovědnosti

Zásada odpovědnosti se orientuje na organizovanost života odsouzeného, který se musí umět sám rozhodnout a za svá rozhodnutí nést patřičnou odpovědnost. Aby se odsouzený mohl svobodně rozhodnout, musí věznice nabízet větší množství aktivit, z jejichž nabídky si může vybrat. Míra odpovědnosti lze odbornými zaměstnanci posoudit na základě rozhodnutí odsouzených, jak často tato rozhodnutí mění, a jaké úsilí vynaloží na dodržení svých rozhodnutí. Odpovědnost je důležitá pro samostatný život odsouzeného a zlepšení sociální kvality života (Černíková a kolektiv, 2008, s. 146-147).

Zásada bezpečnosti a bezpečí

Zásada bezpečnosti a bezpečí požaduje individuální riziko bezpečnosti společnosti ve vztahu k odsouzenému, jaké je riziko útěku či páchání trestné činnosti. Zahrnuje ale také ohroženost bezpečí ve věznici, riziko sebepoškozování, riziko pro další odsouzené a personál. Pro naplnění této zásady je nezbytné sledovat míru frustrace odsouzených,

jejich problémy a potřeby a orientovat se na spáchanou trestnou činnost a obranné mechanismy, neboť frustrace odsouzeného či neuspokojování jeho potřeb může vést k napadení dalších odsouzených či zaměstnanců věznice (Černíková a kolektiv, 2008, s. 147-148).

Zásada postupu

Zásada postupu je zásada, jejímž cílem je plánování cílů a postupů odsouzeného směrem kupředu, aby se zlepšoval ve svém konání a následovalo stanovení cílů nových. Pokud dojde k regresi, musí pracovníci odsouzenému ukázat cestu k pozitivnímu myšlení, což povede k novému postupu. Naplňování zásady postupu se kontroluje prostřednictvím průběžného hodnocení plnění programu zacházení a hodnocení chování odsouzeného (Černíková a kolektiv, 2008, s. 148).

Zásada neoddělování

Zásada neoddělování působí protichůdně s rozdělováním odsouzených do kriminogenně odlišných skupin. Neoddělování je ale nezbytné u odsouzených s doživotním trestem, kdy je tendence doživotně odsouzené oddělovat na oddělení doživotních trestů. Nicméně je zapotřebí, aby tito odsouzení, za podmínek správného chování, měli možnost plnit zájmové aktivity spolu s odsouzenými s dlouhodobými tresty (Černíková a kolektiv, 2008, s. 148-149).

Zásada reintegrace

Zásada reintegrace požaduje, aby veškeré činnosti a aktivity odsouzených se ubíraly směrem k sociální reintegraci, která je nezbytná pro budoucí život na svobodě. Reintegrace je proces získávání a rozvíjení vědomostí, schopností a dovedností, které napomáhají žít běžný život řádně v souladu s právními předpisy (Černíková a kolektiv, 2008, s. 149).

3 Program zacházení

Hlavní výchovný prostředek, který je realizovaný po celý den a působí na odsouzené během výkonu trestu, je označován jako program zacházení (Fischer, Škoda, 2014, s. 203). Dodržování práv a povinností odsouzeného, kázeňské tresty a odměny jsou součástí zacházení s odsouzenými, které je stanoveno v programu zacházení (Černíková a kolektiv, 2008, s. 102). Resocializační program, v dnešní době přejmenovaný na program zacházení, se vytváří pro každého odsouzené individuálně. Program zacházení představuje základní formu cílevědomého a komplexního zacházení a působení na odsouzeného, u kterého je délka výkonu trestu delší než tři měsíce (Mařádek, 2005, s. 76). Jedná se o jasný a cílený program podporující žádoucí dovednosti a postoje, potlačující negativní chování, jenž přivedlo jedince do výkonu trestu (Popelka, 2011, s. 81).

„Hlavním cílem programu zacházení s odsouzenými je vytvoření předpokladů pro úspěšnou reintegraci“ (Sochůrek, 2007b, s. 43). Přičemž se jedná o přípravu na soběstačný život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Předpoklady vyplývají z komplexní zprávy o odsouzeném, kdy se zohledňuje délka trestu, příčiny trestné činnosti a charakteristika osobnosti. Komplexní zpráva je výsledkem psychologického, pedagogického, sociálního, lékařského posouzení a hodnocení rizik a potřeb. Hodnocení rizik je hodnocení rizikových faktorů, u nichž se zvyšuje předpoklad selhání odsouzeného. Účelem hodnocení rizik je primární stanovení pravděpodobnosti další trestné činnosti, čemuž odborné zacházení, intervence, předchází. Nástrojem hodnocení rizik a potřeb je SARPO, souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených, která se od roku 2012 v elektronické podobě využívá (Kalvodová, 2016, s. 128-129).

Tvorba programu zacházení podléhá pečlivé přípravě a zmapování bio-psycho-socio-duchovního stavu odsouzeného, v němž se nachází při nástupu do výkonu trestu. Při přípravě programu zacházení spolu úzce spolupracuje odborný personál věznice, čímž je myšlený lékař, psycholog, vychovatel, sociální pracovník, duchovní a speciální pedagog, jehož kompetencí je i odpovědnost za náplň programu zacházení (Hála, 2006, s. 122).

Při tvorbě musí pracovníci shromáždit materiály, jejichž obsahem jsou základní informace o odsouzeném, trestném činu, uloženém trestu a předchozím výkonu trestu, lékařská doporučení, omezení a rizika v pracovních, vzdělávacích a jiných aktivitách.

Důležitou součástí je i sociální minulost odsouzeného, psychologická charakteristika a postoje k trestnému činu, oběti a délce výkonu trestu. Pracovníci musí brát ohled na rizika a překážky, které brání správnému začlenění odsouzeného do společnosti, jejichž odstranění jsou cílem programu zacházení. Na základě těchto informací se odsouzenému vytvoří individuální program zacházení a vhodné aktivity, během kterých se pracovníci snaží o dosažení cílů a změn v chování odsouzené a následného začlenění do společnosti (Hála, 2006, s. 122-123).

Paukertová (in Sochůrek, 2007a, s. 46) uvádí zásady, které jsou klíčové při zpracovávání programu zacházení:

- individuální přístup – první zásadou je respektování osobnosti odsouzeného a jeho vlastností, potřeb, charakteru,
- motivace – hledat v životě odsouzeného motivátory, s jejichž pomocí se docílí plnění programu zacházení,
- přiměřenost – na odsouzené musí být kladeny požadavky, které jsou adekvátní vůči vzdělání odsouzeného,
- komplexnost – vytvoření postojů a návyků, které vedou ke komplexní nápravě,
- zpětná vazba – odborní pracovníci provádějí zpětnou vazbu pomocí pozorování a pohovorů, jak odsouzený spolupracuje v rámci programu zacházení,
- cílevědomost – program zacházení má jasně stanovený a reálný cíl s ohledem na minulost odsouzeného,
- systematičnost – zacházení s odsouzeným musí být srozumitelné,
- soustavnost – aktivity v rámci programu zacházení musí na sebe navazovat,
- perspektivnost – odsouzený musí vidět budoucnost a mít pocit účelnosti.

3.1 Aktivity programu zacházení

Druhy aktivit programu zacházení se rozdělují na pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciálně výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast aktivit zaměřující se na utváření vnějších vztahů (Černíková a kolektiv, 2008, s. 102-103).

3.1.1 Pracovní aktivity

Pracovní aktivity se rozdělují na zaměstnávání odsouzených, práci potřebou k zajištění každodenního chodu věznice a pracovní terapii (Černíková a kolektiv, 2008, s. 102).

Práce je důležitou složkou v resocializaci odsouzeného, rozvíjí psychomotorické a manuální dovednosti, vede k utváření vlastností, zabraňuje stereotypnímu životu ve věznici. Práce je také jednou z metod uspokojování potřeb, snižuje psychické napětí a má svá ekonomická pozitiva (Jůzl, 2017, s. 373). V rámci práce může odsouzený získat pracovní dovednosti, které může uplatnit po propuštění a zmírňuje se opakování trestné činnosti. Dalším pozitivem pracovních činností je řád, kdy se odsouzený učí pravidelnosti a návyku, snižuje možné reakce na zátěž a prizonizaci, odstraňuje nouzi a sbližuje s rodinou, umožňuje plnění závazků a získání finanční hotovosti, aktivuje potřebu seberealizace (Fischer, Škoda, 2014, s. 204-205). Odsouzený je ve věznici povinen pracovat, pokud nejsou shledány okolnosti, za kterých vykonávat práci nemůže (Jůzl, 2017, s. 373). Při odmítnutí zaměstnání je odsouzenému uložen kázeňský trest, neboť se jedná o porušení povinností odsouzeného. Kázeňský trest má podobu zákazu zájmových aktivit včetně sledování televize (Černíková a kolektiv, 2008, s. 103). Práci odsouzení vykonávají ve výrobních provozovnách podnikatelů či ve středisku hospodářské činnosti, jehož provozovatelem je věznice (Jůzl, 2017, s. 373).

Za práci je odsouzený finančně ohodnocen, kdy finanční odměna se ukládá na účet odsouzeného, ze kterého jsou hrazeny poplatky v podobě výživného na děti, škody vzniklé během trestné činnosti, soudní náklady a náklady za výkon trestu odnětí svobody. Zbylé peníze za vykonanou práci se vyplácí v podobě kapesného či úložného (Černíková a kolektiv, 2008, s. 103).

Práce potřebné k zajištění chodu věznice slouží jako úklidové činnosti, jejichž cílem je zajištění provozu věznice. Odsouzení uklízejí prostory cel a chodeb (Popelka, s. 82). Na starosti mají i údržbu vnějších prostorů, knihovnu, prádelnu či lůžkovou část ošetřovny (Jůzl, 2017, s. 373).

Součástí pracovních aktivit je pracovní terapie, během které odsouzení vykonávají pomocné práce v kuchyni, na zahradě či při úklidech. Na pracovní terapii dohlíží odborní pracovníci věznice (Jůzl, 2017, s. 373).

3.1.2 Vzdělávací aktivity

Vzdělávání odsouzených představuje klíčovou roli v programu zacházení. Hlavním cílem je reintegrace odsouzených do společnosti, zlepšení morálních vlastností a úprava chování odsouzených do sociálních norem. Program zacházení představuje vzdělávací

programy a aktivity, které odsouzené plní dle jejich zájmů a potřeb a umožňují dodělení vzdělání a věnování se osobnímu rozvoji (Fischer, Škoda, 2014, s. 205).

Vzdělávání je realizováno středními odbornými učilišti, odbornými učilišti a učilišti, vedeno a kontrolováno zaměstnanci vězeňské služby či v rámci školské soustavy České republiky (Fischer, Škoda, 2014, s. 205).

Vzdělávání pracovníky vězeňské služby je součástí programu zacházení a představuje jazykové kurzy, občanskou nauku, sociálně právní kurzy či základy obsluhy počítače (Raszková, Hoferková, 2014, s. 19). Dále se jedná o výuku mateřského jazyka, pravopis, základní znalosti literatury, výuka matematiky a historie (Jůzl, 2017, 372).

Vzdělávání v rámci školské soustavy České republiky se provádí v korespondenčních kurzech základní, střední, vyšší odborné a vysoké školy České republiky (Raszková, Hoferková, 2014, s. 19).

Vzdělávání školským vzdělávacím střediskem zahrnuje učební obory, základní školu, odborné a všeobecné vzdělávací kurzy (Raszková, Hoferková, 2014, s. 19). Výchovně vzdělávací činnost spadá pod střední odborné učiliště, které patří do organizační složky vězeňské služby, sídlí v Praze a má svá pracoviště, školská vzdělávací střediska, v Pardubicích, Opavě, Valdčicích, Plzni, Světlé nad Sázavou, Všehrdech a Rýnovicích. Vzdělávání zajišťují pedagogičtí pracovníci s odbornou kvalifikací. Školské vzdělávací středisko zajišťuje vzdělání v učebních oborech, zejména strojírenská výroba, zedník, zámečnický, elektrotechnická výroba, obráběč kovů, stavební výroba a jiné řemeslnické obory, dále zajišťuje kurzy doplňující vzdělání základní školy, odborné nebo všeobecné kurzy k získání a rozšíření kvalifikace či kurzy v rozsahu 1. - 4. ročníku základní školy (Raszková, Hoferková, 2014, s. 20).

Po ukončení vzdělávání obdrží odsouzený vysvědčení, kde nesmí být uvedeno, že odsouzený se vzdělával v rámci výkonu trestu, jelikož by to mohlo negativně ovlivnit budoucí uplatnění po propuštění (Fischer, 2006, s. 111-112).

3.1.3 Speciálně výchovné aktivity

Speciálně výchovné aktivity je souhrn tréninkových a terapeutických aktivit, jimiž jsou především sociální výcvik, krizová intervence, poradenství či trénink zvládnutí agrese a individuální i skupinová terapie (Fischer, 2006, s. 113). Podle Raszkové a Hoferkové (2004, s. 21) představují speciálně výchovné aktivity postupy terapeutické práce, která

ovšem má nízkou efektivitu z důvodu nepříznivých výsledků a velkému úsilí pracovníků. Tato skutečnost se odráží u vysokého rizika syndromu vyhoření, jímž odborní pracovníci, zabývající se terapeutickou problematikou, často trpí (Raszková, Hoferková, 2014, s. 21).

Jůzl (2017, s. 372) chápe speciálně výchovné aktivity jako individuální a skupinovou pedagogickou a psychologickou péči, do které řadí různé druhy terapií jako arteterapii, ergoterapii, tréninky na zvládnání agresivity, sociálně právní poradenství, rozhovory s psychologem a se speciální pedagogem.

Do terapeutických programů jsou zařazeni odsouzení, kteří jsou nezařazeni do práce. Terapie vedou odborní pracovníci, zejména vychovatelé – terapeuti, kteří jsou vedeni psychologem a musí probíhat minimálně 21 hodin týdně. Příklad aktivit je například dramaterapie, muzikoterapie, meditace, výtvarné techniky, relaxace, práce s tělem, keramická dílna, ergoterapie, skupinová terapie drogově závislých či arteterapie (Raszková, Hoferková, 2014, s. 21-22).

Speciálně výchovné aktivity jsou realizovány nedirektivní dobrovolnou výchovou, která se zaměřuje na motivaci odsouzeného změnit své chování a přístupy. Speciálně výchovné postupy jsou založeny na metodách speciální pedagogiky, jimiž jsou kompenzace a rehabilitace. Využívány jsou také rodinný příslušníci, duchovní, psycholog či sociální pracovník, kdy každý z nich má nezastupitelnou roli v procesu potlačování nežádoucího chování (Jůzl, 2017, s. 372-373).

3.1.4 Zájmové aktivity

Nezbytnou součástí programu zacházení jsou zájmové aktivity, na něž Evropská vězeňská pravidla kladou důraz jako na minimální standard ochrany zdraví odsouzených. Zájmové aktivity, především zájmové pracovní činnosti, jsou důležité u nezaměstnaných odsouzených (Biedermanová, Petras, 2011, s. 26-27). Hlavním problémem je, že odsouzení neumějí trávit svůj volný čas, jelikož jim chybí patřičné znalosti a dovednosti a motivace ke změně je velkým nedostatkem (Popelka, 2011, s. 82). Odsouzení ve volném čase pečují o své fyzické a duševní zdraví prostřednictvím sportovních, vzdělávacích a kulturních kroužků. Zájmové aktivity jsou realizovány individuální a skupinovou formou pod vedením odborných zaměstnanců, jejichž cílem je rozvíjet schopnosti, vědomosti, sociální dovednosti odsouzených za účelem naplnění funkce výkonu trestu odnětí svobody. Volnočasové aktivity jsou prováděny se smyslem učení odsouzených trávit

volný čas po příchodu ze zaměstnání, aby po propuštění z výkonu trestu netrávili všechny svůj čas konzumací návykových látek či pácháním trestné činnosti (Biedermanová, Petras, 2011, s. 26-27). Zájmové aktivity snižují prizonizaci a uspokojují zájmy a potřeby odsouzených (Jůzl, 2017, s. 374).

Jůzl (2017, s. 374) rozděluje zájmové aktivity na estetickou a tělesnou výchovu, jejichž smyslem je trávení volného času vhodným způsobem a navození přijímaného životního stylu. Estetická výchova uspokojuje duševní a fyzické potřeby odsouzených, kteří si aktivity vybírají dobrovolně a rozděluje se na aktivní a receptivní stránku. Aktivní stránka zahrnuje aktivní postoj odsouzených a jejich účast na modelářských, hudebních, pěveckých a čtenářských kroužcích, dále navštěvují kroužky šití, vyšívání, pletení, pracují s dřevem a kamenem. Chovatelské, pěstitelské, keramické a dramatické kroužky jsou také součástí estetické aktivní výchovy, během které odsouzení vytvářejí kulturní hodnoty. Účelem je smysluplné trávení volného času nekončícího množství aktivit, kdy odsouzení využívají své schopnosti a umělecké dovednosti, přičemž své výtvořky mohou vystavit v kulturní místnosti či na chodbě. Receptivní stránka představuje sledování televizních pořadů, poslech audio nahrávek, živá hudební vystoupení, herecká vystoupení či sledování divadelních her odsouzených. Smyslem je rozvíjení prožívání odsouzených, kteří se aktivně nepodílejí na kulturním životě a vytváření umění (Jůzl, 2017, s. 374).

Tělesná výchova je ve věznicích přijímána, neboť se odstraňuje agresivita, nuda či špatné záměry a úmysly odsouzených. Úspěšné je především kondiční cvičení, posilovna, ping pong, stolní fotbal. Na vycházkovém dvoře, kde je volné prostranství, odsouzení hrají míčové hry jako fotbal, volejbal a nohejbal. Posilování v posilovně je prospěšné hlavně z hlediska vybití přebytečné energie a uvolnění psychického napětí (Jůzl, 2017, s. 375).

3.1.5 Oblast utváření vnějších vztahů

Oblast utváření vnějších vztahů, nebo také extramurální aktivity, slouží k udržování a posilování kontaktů a vztahů se společností mimo prostory věznice. Cílem extramurálních aktivit je udržování a podpora rodinných vztahů, které přispívají k řádnému začlenění odsouzeného do běžného život po propuštění (Jůzl, 2017, s. 375).

Biedermanová a Petras (2011, s. 28) charakterizují oblast utváření vnějších vztahů jako rozvoj, udržování vazeb a vztahů s okolním světem mimo kriminální skupinu, za

účelem vytváření znalostí a dovedností, které jsou nezbytné pro život ve společnosti po propuštění z výkonu trestu. Extramurální aktivity jsou realizovány prostřednictvím návštěv a komunikace s rodinou. Začátkem jsou telefonní komunikace až po návštěvy rodiny v soukromí bez dozoru či přerušování trestu z důvodu návštěvy rodiny v rodinném prostředí. Potřebnost extramurálních aktivit je značná u odsouzených se střednědobým či dlouhodobým trestem odnětí svobody, jelikož společnost se rychle vyvíjí dopředu, hlavně z pohledu technických možností a odsouzení jsou zasaženi prizonizací a institucionalizací (Biedermanová, Petras, 2011, s. 28).

Extramurální aktivity mohou působit negativně a pozitivně. Negativní podoba zahrnuje vztah odsouzeného na kriminální vnější prostředí a kontakt se spolupachateli trestných činů. Pozitivní působení napravuje vztahy odsouzeného s rodinou, snaží se zabránit případné další trestné činnosti. V rámci pozitivního působení může do věznice docházet zaměstnanec neziskových organizací, zástupce církve a charity (Popelka, 2011, s. 83).

4 Zaměstnanci podílející se na programu zacházení odsouzených

Na přípravě odsouzených na propuštění z výkonu trestu se podílejí odborní zaměstnanci věznic, kdy náplní jejich práce je tvorba a kontrola programu zacházení a vedení aktivit v rámci programu zacházení. Pracovníci oddělení výkonu trestu, kteří řeší problematiku programu zacházení, jsou vychovatel, speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník, pedagog volného času a vychovatel – terapeut (Hendrych, 2010, s. 62).

Vychovatel

Vychovatel je součástí týmu odborného personálu věznic, jehož úkolem je komplexní výchova, diagnostika a prevence, cílená na rozvoj osobnosti se zaměřením na socializaci, resocializaci a reedukaci s nejlepším možným dostupným řešením vzdělávacího procesu a protidrogové prevence. Jedná se o hlavní činitel procesu přípravy odsouzeného. Řeší problémy a požadavky odsouzených. Je odpovědný za pořádek, kázeň, dodržování povinností a dohlíží na realizaci a průběh programu zacházení (Sochůrek, 2007b, s. 26).

Úkolem vychovatele je vedení osobní karty odsouzeného, do které je zapisováno naplňování účelu výkonu trestu. Podílí se na organizaci chodu oddělení, kontroluje korespondenci odsouzených, rozhoduje o umístění odsouzených na ložnice a oddělení, vyřizuje žádosti a stížnosti odsouzených, dohlíží na dodržování práv odsouzených, podílí se na tvorbě programu zacházení a je nezbytným článkem resocializace odsouzených, spolupracujícím s ostatními zaměstnanci věznic, především s dozorci. Vychovatel má na starosti určitý počet odsouzených, u kterých zná jejich sociální vztahy ve skupině a v rodině. Jeho povinností je mít přehled o odsouzených majících sklony k sebepoškozování, útěku, fyzickému napadení či možnost stát se obětí napadení. V rámci programu zacházení realizuje a dohlíží na průběh aktivit a kroužků (Hendrych, 2010, s. 63-65).

Speciální pedagog

Speciální pedagog je nadřizený pedagoga volného času a vychovatele, mající odpovědnost za program zacházení, jeho odbornost a realizaci. Odpovídá ve spolupráci s dalšími odbornými zaměstnanci za odborné a profesionální zacházení s odsouzenými (Sochůrek, 2007b, s. 25).

Speciální pedagog je odborným poradcem ředitele věznice v otázkách pedagogického zacházení a působení s odsouzenými. Zpracovává přehled aktivit programu zacházení s časovým harmonogramem, místem konání a odpovědnou osobou za realizaci aktivit, přičemž se podílí na vyhodnocování účinnosti aktivit a aktualizaci programu zacházení. Provádí pedagogickou diagnostiku a pedagogické posouzení, které je součástí komplexní zprávy odsouzeného a zkoumá změny chování odsouzených, které se snaží dále rozvíjet a podporovat, na jehož základě zpracovává hodnocení programu zacházení. Náplní práce speciálního pedagoga je také aktivní účast na poradách ředitele, kde předkládá důvody k přerazování odsouzených za dobré chování a změny v jednání či řeší problematiku drogové prevence a podílí se na výběru odsouzených do pracovního, vzdělávacího a rekvalifikačního procesu. Důležitým úkolem speciálního pedagoga je zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí, kdy navrhuje řešení a prevenci z pedagogického hlediska. V rámci programu zacházení vybírá vhodnost knih a médií, které musí odpovídat účelu výkonu trestu a pozitivnímu rozvoji v chování, dovednostech, vlastnostech a schopnostech odsouzeného (Hendrych, 2010, s. 67-68).

Psycholog

Psycholog se podílí na odborné psychologické činnosti v rámci realizace programu zacházení. Provádí psychologickou diagnostiku s psychologickým posouzením, které je součástí komplexní zprávy odsouzeného, na jehož základě podává doporučení změn programu zacházení a vyhodnocuje jeho úspěšnost (Sochůrek, 2007b, s. 25).

Psycholog se podílí na realizaci speciálně výchovných aktivit programu zacházení, kdy vede jednotlivé kroužky a aktivity a je součástí odborného týmu vytvářejícího program zacházení. Reaguje na změny chování odsouzených a navrhuje jejich umístění na krizové, výstupní, bezdrogové či jiné specializované oddělení, přičemž vyhodnocuje riziko napadení, ohrožení či konfliktní jednání odsouzených. Psycholog poskytuje psychologické pohovory, psychoterapii individuální či skupinovou a psychologickou pomoc a péči u odsouzených se sklony k sebepoškozování, odmítání stravy, sebevražedností či v případě krizové psychické situace z důvodu špatných a neočekávaných zpráv. Důležitým úkolem psychologa je organizování setkání se zástupci státních a nestátních institucí, extramurálních, pracovních, vzdělávacích a zájmových aktivit a vedení odsouzených k sebeobsluze a zvládnání úkonů každodenního života.

Metodicky vede práci vychovatele – terapeuta s důrazem na přípravu a realizaci programu zacházení a s nímž spojené i hodnocení (Hendrych, 2010, s. 69-70).

Sociální pracovník

Hlavním úkolem sociálního pracovníka je příprava odsouzeného na život po propuštění, zejména na přechod odsouzeného ze světa vězeňského do světa svobody s co největší plynulostí a bezproblémovostí (Sochůrek, 2007b, s. 26).

Sociální pracovník je odborný poradce ředitele v problematice sociálně právní a plynulého přechodu odsouzeného do běžného života. Úkolem sociálního pracovníka je tvorba programu zacházení, spolupráce s orgány sociálního zabezpečení, poskytování sociálně právního poradenství s důrazem na výchovnou a poradenskou činnost. Vypracovává sociální posouzení a diagnostiku a vede individuální či skupinové terapie, jejichž cílem je sociální rehabilitace. Sociální pracovník je v kontaktu s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými spolky v místě věznice a trvalého pobytu odsouzeného, dále zprostředkovává kontakt s blízkými osobami, řeší sociální problémy a podává návrh na sociální výpomoc po propuštění odsouzeného z výkonu trestu (Hendrych, 2010, s. 65-66).

Pedagog volného času

Pedagog volného času je veden speciálním pedagogem, kdy hlavní náplní jeho práce je skupinová a individuální zájmová činnost se zaměřením na sebeobsluhu, rukodělné, sportovní a kulturní činnosti (Sochůrek, 2007b, s. 26).

Pedagog volného času připravuje, vede a realizuje aktivity programu zacházení, organizuje volnočasové hromadné akce pro odsouzené a sleduje změny v chování odsouzených, o kterých informuje příslušné zaměstnance věznice (Hendrych, 2010, s. 70-71).

Vychovatel – terapeut

Vychovatel – terapeut je metodicky řízen psychologem se zaměřením na realizaci individuální a skupinové terapie (Sochůrek, 2007b, s. 26).

Práce vychovatele – terapeuta má terapeutický charakter, kdy vyhodnocuje obsah, formy a metody přístupu k odsouzeným a vede speciálně výchovné aktivity programu zacházení a sleduje změny v chování odsouzených, které předává vychovateli a psychologovi (Hendrych, 2010, s. 70).

Všichni výše popsaní odborní zaměstnanci mají za úkol v rámci své odbornosti zkoumat příčiny vzniku mimořádných událostí a navrhnout adekvátní řešení vedoucí k eliminaci a prevenci, sledovat kvalitu zájmu odsouzených o aktivity programu zacházení, sledovat změny v chování a průběžně hodnotit účel a cíl programu zacházení (Hendrych, 2010, s. 63-71).

PRAKTICKÁ ČÁST

V teoretické části se práce zabývá přípravě odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, samotným výkonem trestu odnětí svobody, odsouzeným a jejich povinnostmi a právy, osobností či samotnou výchovou odsouzeného. Dále se práce věnuje programu zacházení a jeho dílčími aktivitami a v neposlední řadě práce popisuje pracovníky věznice, kteří se podílejí na přípravě odsouzených na propuštění z výkonu trestu. Praktická část je cílena na samotné výzkumné šetření, zaměřující se na aktivity pro odsouzené osoby, kterými se odsouzení připravují na propuštění z výkonu trestu, dále zájem odsouzených o aktivity a pohled pracovníků na danou problematiku.

5 Výzkumné cíle a otázky

Hlavním cílem práce je zhodnocení aktivit odsouzených v rámci programu zacházení na výstupním oddělení. Jako dílčí cíle práce byly stanoveny zájem odsouzených o aktivity v programu zacházení, a pohled pracovníků podílejících se na přípravě odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Výzkumné otázky:

- Jak probíhají aktivity odsouzených v rámci programu zacházení?
- Jak velký je zájem odsouzených o aktivity v programu zacházení?
- Jak odsouzení vnímají změnu na výstupním oddělení?
- Jak celý proces přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody vidí pracovníci podílející se na přípravě?

6 Metodologie

Kvalitativní výzkum se provádí v přirozeném prostředí, kdy se jedná například o rodinu, školní třídu či pracovní skupinu a je zde brán zřetel na názory účastníků jejich očima (Švingalová, Pešatová, 2006, s. 12).

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Creswell 1998 in Hendl, 2016, s. 46)

„Cílem hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu (kvalitativní přístup), ...“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s.13).

Pro realizaci praktické části byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu, která byla považována za nejvhodnější pro naplnění výzkumného cíle práce. Kvalitativní výzkum byl tvořen polostrukturovanými otázkami prostřednictvím rozhovoru s pracovníky věznic. Rozhovor byl koncipován takovým způsobem, aby odpovědět dokázali všichni dotazovaní respondenti s ohledem na jejich pracovní zařazení v typu věznice a práce naplnila své cíle.

Rozhovory se uskutečnily osobním setkáním s respondenty na pracovišti ve věznici nebo v kavárně mimo areál věznice. Veškeré výpovědi byly nahrávány nebo zapisovány, kdy s nahráváním na mobilní telefon respondenti souhlasili podepsáním písemného souhlasu (viz příloha č. 1). Následně byly rozhovory sepsány do písemné podoby.

Po sepsání rozhovorů následovalo otevřené kódování odpovědí, které sloužilo k následné analýze rozhovorů, která byla nezbytná pro vytvoření vyhodnocení a interpretaci zjištěných dat.

Otevřené kódování představuje rozebrání textu na jednotky, kdy těmto jednotkám jsou přiřazeny kódy, jména či označení, se kterými následně výzkumník může dále pracovat. Kódování jsou operace, při nichž jsou získané výpovědi respondentů rozebrány a složeny novým způsobem (Švingalová, Pešatová, 2006, s. 211).

6.1 Výzkumný vzorek

Výběr respondentů byl záměrný. Cíleno na vychovatele a speciální pedagogy. Výzkumný vzorek byl sestaven ze šesti respondentů. Osloveni byli tři zaměstnanci z věznice se zvýšenou ostrahou, kdy se ve všech případech jednalo o vychovatele. Zbylí tři respondenti byli zaměstnanci z věznice s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení, kdy ve dvou případech se jednalo o speciální pedagogy a poslední respondent byl vychovatel.

Tabulka 1: Rozdělení respondentů dle typu věznice

Věznice se zvýšenou ostrahou	Věznice s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení
Respondent 1 - vychovatel	Respondent 4 - speciální pedagog
Respondent 2 - vychovatel	Respondent 5 - speciální pedagog
Respondent 3 - vychovatel	Respondent 6 - vychovatel

7 Analýza rozhovorů

Kategorie 1: Účelnost programu zacházení a jeho plnění

Program zacházení a jeho účelnost ve věznici je základní otázkou, zda program zacházení plní **účel**. Dva respondenti ze zvýšené ostrahy a jeden respondent z ostrahy s nízkým stupněm zabezpečení vypověděli že program zacházení neplní svůj účel „*Ale program zacházení asi neplní úplně účel.*“ (Respondent 5), „*Myslím si, že neplní svůj účel tak, jak by měl.*“ (Respondent 3), „*Ale nemyslím si, že by program zacházení plnil svůj účel tak, jak by měl. Možná ve věznicích s ostrahou může plnit své účely...*“ (Respondent 1). Někteří odsouzení mají zájem na sobě pracovat a chtějí využít času ve výkonu trestu ke změně svého života. To vyplývá z odpovědi Respondenta 5 „*Někdo se chce napravit, změnit život, zejména ti, co jsou z dětského domova, dostali se do špatných skupin...*“ Z této výpovědi je patrné, že jsou odsouzení, kteří zájem o program zacházení mají a na své nápravě se chtějí podílet, ovšem ani tato skutečnost nezmění názor Respondenta 5 na program zacházení a jeho účel, neboť se domnívá, že u některých odsouzených program zacházení nemá význam „*Ale jsou tady ti, co nad tím nepřemýšlí, mají majetnické hodnoty, chtějí být bohatý, přemýšlí, jak víc zbohatnout. Ti se nezmění, u nich program zacházení nemá význam.*“

Na druhou stranu dva respondenti z ostrahy s nízkým stupněm zabezpečení a jeden respondent ze zvýšené ostrahy pohlíží na program zacházení pozitivně a dle jejich výpovědí program zacházení účel má. Ovšem u Respondenta 2 je otázkou, zda svoji odpověď myslel vážně nebo ironicky „*Program zacházení je výborná věc. Odsouzení se mají dobře.*“, ale z jiných výpovědí je patrné, že program zacházení skutečně plní svůj účel „*V rámci programu zacházení je kladen důraz na práci. Takže oni chtějí do práce...*“ (Respondent 4), „*Program zacházení plní účel, ale záleží na trestné činnosti.*“ (Respondent 6).

S účelností programu zacházení úzce souvisí plnění programu zacházení, neboť odsouzení nejčastěji plní program zacházení z povinnosti a výhod, které jim to může přinést, tudíž účelnost programu zacházení je nízká a odsouzení si neuvědomují, že program zacházení jim může pomoci v oblasti resocializace a přípravy na propuštění. V této oblasti se respondenti jednoznačně shodli, ovšem je zde patrný rozdíl v typu věznice a jejím členění.

U odsouzených ze zvýšené ostrahy je zřejmé, že odsouzení plní program zacházení z **povinnosti** a kvůli hodnocení „*Převážně z povinnosti, kvůli hodnocení.*“ (Respondent 3), „*Takže z povinnosti.*“ (Respondent 1), „*...většinou z nutnosti...*“ (Respondent 2). Odsouzení v ostraze s nízkým stupněm zabezpečení plní program zacházení také z povinnosti, u nich je ale ovšem rozdíl v **motivaci**, která je pozitivní a přináší spousty výhod. Díky výhodám je plnění programu zacházení z části dobrovolné, chtějí plnit program zacházení, aby měli výhody, tudíž zde nelze mluvit o povinnosti jako takové „*No asi z povinnosti, ale ona to není povinnost jako taková. Oni mají dobrou motivaci, když plní program zacházení, mají vycházky ven a můžou žádat o podmíněčné propuštění. ... Takže oni plní dobrovolně, kvůli těm výhodám. Ale jako že by je to bavilo, to asi ne. To je taková dobrovolná povinnost...*“ (Respondent 4), „*...sportovní aktivity, protože je to baví. Ale většinou účelově, kvůli propuštění, hodnocení ...*“ (Respondent 5), „*Z povinnosti kvůli výhodám.*“ (Respondent 6). Z výpovědi Respondenta 4 je zřejmé, že odsouzení plní program zacházení ve vztahu k určitým aktivitám, kdy zájmové aktivity, v tomto případě aktivity sportovní, které pro odsouzené představují druh **zábavy**.

Kategorie 2: Aktivity na výstupním oddělení

V rámci programu zacházení mají odsouzení řadu aktivit, které musí plnit. Tyto aktivity se změni před propuštěním z výkonu trestu. V případě věznice s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení se aktivity mění tři měsíce před výstupem, ve věznici se zvýšenou ostrahou změna proběhne šest měsíců před výstupem. Hlavní rozdíl je také v tom, že ve věznici s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení není výstupní oddělení a proběhne jen samotná změna aktivit. Ve věznici s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení mají po změně programu zacházení stejný **počet** aktivit jako před změnou „*...tak mají stejný počet aktivit, dvě maximálně tři...*“ (Respondent 4), „*U nás mají stejný počet aktivit...*“ (Respondent 5), „*Po změně programu zacházení mají stejný počet. Tak dvě až tři.*“ (Respondent 6). Z nabídky aktivit věznice se zvýšenou ostrahou je patrné, že počet aktivit se odsouzeným na výstupním oddělení sníží „*...Já mám dvě aktivity svoje a plus speciální pedagog ...má třeba další tři nebo čtyři aktivity.*“ (Respondent 1), „*Na výstupku mají jedenáct aktivit, z toho aktivně využívají devět.*“ (Respondent 3), „*...klidně až sedm.*“ (Respondent 2). Otázkou tedy je, zda by počet aktivit na výstupním oddělení neměl být vyšší z důvodu větší přípravy odsouzených na propuštění a možnosti dozvědět se aktuální informace a skutečnosti o životě na svobodě. Jeden respondent ze zvýšené ostrahy a jeden

respondent z ostrahy s nízkým stupněm zabezpečení vypověděli, že aktivit je **nedostatek** „...více připravovat na výstup, tudíž těch aktivit by mělo být víc.“ (Respondent 3), „...u nás to takhle nefunguje. Ale domnívám se, že by asi na výstupku měli mít víc...“ (Respondent 5). Dva respondenti ze zvýšené ostrahy se shodli na **optimálnosti** „Já si myslím, že by jich nemuseli mít víc...“ (Respondent 1), „...aktivity, které jsou nutné pro výstup a jsou i složitější, odbornější, takže ve výsledku toho všeho mají více.“ (Respondent 2). Zbylí dva respondenti z ostrahy s nízkým stupněm zabezpečení na tuto problematiku neznali odpověď z důvodu **absence** výstupního oddělení a stejného počtu aktivit po změně programu zacházení „Nevím ...U nás to je stejný.“ (Respondent 6), „Dřív u nás výstupko bylo, ale měli stejný počet aktivit.“ (Respondent 4).

Kategorie 3: Odsouzení a jejich vztah ke změně na výstupním oddělení

V rámci výstupního oddělení věznic se zvýšenou ostrahou, kam jsou odsouzení před propuštěním z výkonu trestu přerazeni, mají možnost změny ubytování, se kterými jsou spojeny i možnosti připravit si malé jídlo, vyprat si, uklidit a u odsouzených převažuje **radost** za tuto změnu „Určitě to hodnotí kladně, ...za tohle jsou rádi určitě...“ (Respondent 1), „Za tohle jsou rádi, spíš nadšení...“ (Respondent 2), „...A hodnotí to kladně, asi jsou za to rádi...“ (Respondent 3). Součástí změny a přerazení na výstupní oddělení je i **volnost** odsouzených na ubytovnách „...jednak jsou tam otevřený...“ (Respondent 1), „...protože mají větší možnost pohybu...“ (Respondent 2), „...větší volnost...“ (Respondent 3). V rámci výstupního oddělení si odsouzení mohou připravit sami **občerstvení** „...můžou třeba osmažit topinku...“ (Respondent 1), „...mají víc možností ohledně jídla...“ (Respondent 2). Otevřený režim na výstupním oddělení odsouzení využívají k **obchodování** s věcmi mezi sebou „...jsou tam otevřený, takže oni si dost těch věcí vykšeftují...“ (Respondent 1) a v neposlední řadě mají také jiné **ubytování** „...mají sprchu na cele, takže mají i to „lepší ubytování“...“ (Respondent 1).

V rámci věznic s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení odsouzení nemají možnost výstupního oddělení, tudíž jejich výkon trestu před propuštěním se nemění a jejich pobyt ve věznic je **stereotyp** spojený se stejným **ubytováním** „...takže ty tři měsíce před výstupem se pro ně nic nemění, mají stále stejně ubytování, protože tady si už nemají, jak polepšit.“ (Respondent 4), „U nás změna žádná před výstupem není, ... Ani neproběhne žádná změna ubytování před výstupem...“ (Respondent 5), „U nás je vše stejné, žádná změna ubytování...“ (Respondent 6). Odsouzení mají na starost **úklid**, který

mají na starosti po celý výkon trestu a možnost přípravy **občerstvení**, jako odsouzení ve věznicích se zvýšenou ostrahou, nemají „*U nás nemají možnost si připravit jídlo, protože nemají kuchyňku, ale perou si sami, uklízí, a to musí dělat během celého trestu...*“ (Respondent 4), „*...Perou si sami celou dobu, vařit si nemůžou, nemají kde...*“ (Respondent 5), „*...perou si celou dobu sami, jídlo si ale nepřipraví, nemají kde...*“ (Respondent 6).

Kategorie 4: Nejoblíbenější aktivity odsouzených ve věznicích

Každý odsouzený má na výběr aktivity, které ho baví či zajímají a má možnost si odpočinout a odreagovat se. Jejich hlavním krokem při výběru je **utilitární přístup** „*...určitě to, co mají nejjednodušší.*“ (Respondent 1). Dalším motivem při výběru je také vybití energie a nabrání svalové hmoty, kdy na plné čáře vyhrává **posilovna** „*...takže určitě posilovna.*“ (Respondent 1), „*...posilovna, tak to je prostě...*“ (Respondent 2). Součástí pohybových aktivit a vybití energie je i **sport**, který vykonávají ve volném čase na kulturní místnosti či vycházkovém dvoře „*...A vždycky vedou sportovní aktivity.*“ (Respondent 1), „*Nejoblíbenější jsou sporty, hlavně stolní tenis, šipky, nohejbal...*“ (Respondent 4), „*...Ale nejvíc sporty...*“ (Respondent 5), „*...kopaná, sporty...*“ (Respondent 6). Odsouzení si také rádi vybírají aktivity, kde je **zábava**, která je dokáže odreagovat od každodenního stereotypu věznic „*Asi „kurz“ vietnamštiny...asi pro zábavu...*“ (Respondent 2), „*Zahradnictví a vaření...*“ (Respondent 3), „*Někoho baví i zahrada, kde si odpočine...*“ (Respondent 5), „*Určitě zájmové aktivity, filmový klub...*“ (Respondent 6). Bohužel odsouzení využívají aktivity i k **obchodování** „*...a možnost kšeftů...*“ (Respondent 2). Z těchto výpovědí je zřejmé, že odsouzení mají v oblíbené aktivity, které jsou pro ně nejjednodušší a nemusejí se o nic starat. Také si volí aktivity pohybového a sportovního charakteru, protože odsouzení bývají často mladí muži, kteří mají rádi sport nebo si prostě jen chtějí zkrátit chvíle strávené ve výkonu trestu upevňováním a nabíráním svalové hmoty. V neposlední řadě si odsouzení vybírají aktivity pro zábavu, neboť samotný výkon trestu představuje psychickou zátěž a odsouzení se potřebují odreagovat. Odsouzení zneužívají aktivity i pro obchodování s vězeňskou měnou, což nejčastěji bývá tabák, káva a cigarety.

Kategorie 5: Vztah odsouzených k pracovním aktivitám

V rámci programu zacházení mají odsouzení pracovní aktivity, o které **zájem**, z pohledu pracovníků věznice se zvýšenou ostrahou, spíše není a pokud zájem je, tak z důvodu **hodnocení** „Na výstupním oddělení asi moc ne ... Ale na standardním oddělení pracovat chtějí... jim to pomůže v případě nějakého hodnocení k soudu ...“ (Respondent 1), „Na výstupním oddělení zájem není, tam na to kašlou...“ (Respondent 2), „Zájem je jen u některých jedinců, stává se zřídka, že by vyloženě chtěli jít sami od sebe pracovat.“ (Respondent 3). Důvodů, proč odsouzení nepracují, je mnoho, nejčastěji to však je **odpočinek, nezájem, zdravotní problémy, finance, volnost a návyky** „Tam oni si opravdu chodí spíš odpočinout a naopak i ti, co jsou pracující a potom přijdou na to výstupní oddělení, tak prostě z práce dávají výpovědi, protože si chtějí odpočinout než půjdou ven...Ti, co nepracují, tak těm se prostě nechce...co jsou v menšině, ti pracovat nemůžou, třeba kvůli zdravotním důvodům...“ (Respondent 1), „...na výstup si chodí odpočinout, aby nabraly síly na propuštění...Mají málo peněz, mají málo volnosti, nikdy nedělali, takže to jsou určité důvody, proč nechtějí pracovat...oni nepracují, protože se jim vyplatí se válet...“ (Respondent 2), „... Ona je i malá pracovní příležitost. Někteří by rádi pracovali, ale nejsou přijati.“ (Respondent 3). U zájmu o pracovní aktivity také záleží na tom, jaké **zařazení** odsouzení mají, zda jde o zaměstnávání či o aktivity pro zajištění chodu věznice „Spíš o zaměstnávání, protože tam dostanou víc peněz...“ (Respondent 1), „Určitě chod věznice, protože tam mají větší možnost kšeftů...“ (Respondent 2), „Jak u koho, záleží, kvůli jakému jejich prospěchu to dělají...“ (Respondent 3). Odsouzení, kteří do práce chodí, si své práce většinou váží, ale nedodržení **plnění práce** se bohužel stává „Myslím si, že ti, co se jakoby do práce dostanou, že si ji chtějí udržet, ale to, že se stává, že pracovní povinnosti neplní, to se stává.“ (Respondent 1), „Stává se to často. Když už pracují, tak s tím umí zacházet tak, aby ostatní obelhali...“ (Respondent 2), „Ti zaměstnaní jsou většinou za práci rádi. Před koncem trestu v několika případech dochází k ukončení docházky z vlastního rozhodnutí...“ (Respondent 3).

Ve věznici s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení je naopak o pracovní aktivity **zájem** velký „Velikým dovolil bych si říct, že 99,5 % zájem má...“ (Respondent 4), „O pracovní aktivity je velký zájem. Chtějí pracovat...Ale 90 % chce, o to žádají už při nástupu.“ (Respondent 5), „Velký, 90 % pracujících, na nástupku už se hlásí.“ (Respondent 6). Pracující odsouzení vykonávají práci díky velké **motivaci**. Důvody, proč

odsouzení nepracují jsou **nezájem, návyky, legislativa, zdravotní důvody a finance** „...Většinou komu se vyloženě nechce, jsou odsouzení romského původu. Ale jinak zájem je kvůli velké motivaci, a to mít vycházky a podmíněčné propuštění...No, myslím si, že by mohla být větší finanční odměna...“ (Respondent 4), „Tak 10 % nepracuje, nechtějí vůbec nebo práci nezvládají, protože nemají pracovní návyky...Já bych změnil legislativu, protože dneska, když nechce pracovat, nepracuje. Takže bych to dal jako povinnost. Ale jinak motivace je velká, právě na to hodnocení a podmíněčné propuštění...“ (Respondent 5), „Nepracují hlavně ze zdravotních důvodů, nebo že se neosvědčí a jsou vyřazeni...“ (Respondent 6). Co se týká pracovního **zařazení** odsouzených, tak vyhrává zaměstnávání „Největší zájem je o venkovní pracoviště, mimo věznici, protože jsou mimo, v jiném kolektivu.“ (Respondent 4), „Určitě zaměstnávání, pracovní zařazení. Protože tam je větší finanční odměna...“ (Respondent 5), „Zaměstnávání určitě. Větší odměny, možnost odejít ven.“ (Respondent 6). V rámci plnění práce si odsouzení v ostraze s nízkým stupněm zabezpečení své práce váží, ale najdou se i odsouzení, kteří porušují pracovní morálku „Většinou si práce váží, ale sem tam je pár případů, kdy se řeší pracovní morálka. Od ledna tady neměli tři dobrou pracovní morálku ze sto dvaceti.“ (Respondent 4), „Práce si váží, ale někdy jsou problémy, že neplní normy, chodí kouřit, když nemají, tak jsou vyřazeni.“ (Respondent 5), „Stává se to, ale práce si váží kvůli přivydělání si.“ (Respondent 6).

Odsouzení o pracovní aktivity mají zájem jen tehdy, pokud jim to přinese nějaké výhody, většinou finanční odměna nebo podmíněčné propuštění a s tím spojené kladné hodnocení. Proto odsouzení v ostraze s nízkým stupněm zabezpečení mají o pracovní aktivity zájem vyšší, protože mají také více výhod, kdy mohou jít i ven mimo věznici. Důvody, proč odsouzení nepracují, jsou totožné v obou typech věznice, buďto se odsouzeným pracovat nechce, nebo nemají návyky, chybí jim finanční odměna nebo mají zdravotní problémy a pracovat nemohou. Za práci jsou odsouzení rádi, ale vyskytuje se problém s neplněním pracovních povinností.

Kategorie 6: Vztah odsouzených ke vzdělávacím aktivitám

Vzdělávací aktivity jsou další částí programu zacházení, který odsouzení ve věznici plní. K plnění vzdělávacích aktivit odsouzené vede zvýšení **kvalifikace**, ale z pohledu pracovníků je **zájem** o tyto aktivity různý „Vede je k tomu určitě zvýšení kvalifikace. Myslím si, že na tom školáku je to časté...Takže o ten školák tam zájem je.“ (Respondent

1), „Spíš je to vzácné. Oni se často neumí ani podepsat, natož vyplnit formulář, takže je k tomu vede nějaká nutnost, aby zvládli aspoň základní věci.“ (Respondent 2), „U nás to časté není. A pokud si chtějí dodělat vzdělání, tak z důvodu výhod po propuštění.“ (Respondent 3), „...sociální pracovník spolupracuje s úřadem práce, který nabízí rekvalifikační kurzy, takže u nás odsouzení chodí na svářeče, ale třeba tak deset odsouzených za rok. A vede je k tomu uplatnění po propuštění...“ (Respondent 4), „U nás na sobě chtějí pracovat, takže to je asi k tomu vede...Ale chodí často na svářeče či kurzy na práci s pilou, táhne je uplatnění po propuštění.“ (Respondent 5), „Časté to není, málo. Dodělají si třeba rekvalifikaci svářeč, dřevorubec přes úřad práce, ale tak deset lidí za rok.“ (Respondent 6). V rámci vzdělávacích aktivit si odsouzení mohou dodělat **základní vzdělání, profesní přípravu či vysokou školu** a nejčastější je právě profesní příprava „Je tam i dodělání základního vzdělání, a pak tam jsou i různé obory, jako knihaři, malíři, natěrači...ale jeden si vysokou školu chce udělat. Ale tahle možnost je jen pro odsouzené ve věznicích s ostrahou. Vlastně dva chtějí, ale čekají na ostrahu...Já si myslím, že jsou spíš profesní přípravy...“ (Respondent 1), „Když už, tak profesní... Vysoká škola je možná, ale asi ne u nás ve zvýšené ostraze...“ (Respondent 2), „...je to spíš profesní příprava...U vysoký nevím, jestli tato možnost je a u nás se to nestalo.“ (Respondent 3), „Základní školu mají u nás dokončenou všichni. Takže ta profesní příprava, svářeč...Momentálně u nás nikdo není, ale ano, občas se stane, že k nám přijde odsouzený, co chodí na vysokou nebo se na ni přihlásí...“ (Respondent 4), „Základní škola zde není, tu všichni mají, ale dokončují si střední, rekvalifikační kurzy, takže ta profesní příprava vede...Jo, je to docela časté, díky volnému pohybu, takže pustíme třikrát, čtyřikrát do týdne na vysokou.“ (Respondent 5), „Určitě pracovní profese, u nás základku mají... Vysoká ano, ale u nás se to nestává vzhledem k délce trestu...“ (Respondent 6). **Průběh** vzdělávacích aktivit, kterými jsou myšleny samotné vzdělávací aktivity, nikoli dodělání vzdělání, je nejčastěji formou přednášek, diskuzí a filmů a **zpětná vazba** je prostřednictvím testů, ovšem častěji je skrze povídání či docházku „...počítače já mám, tak tam normálně jdeme do učebny, tam máme šest počítačů...Tam jsem měl odsouzeného, který přišel a vůbec nevěděl, jak má počítač zapnout, takže jsme nejdřív řešili, jak počítač zapnout a nějakým způsobem se přihlásit...On mi tam chodil asi třičtvrtě roku, tak začínal, že za hodinu byl schopný napsat malý odstaveček a na konci napsal přes půl stránky...Potom tam jsou odsouzení, se kterými jsem schopen dělat i vzorce v excelu. Ale cestopisy jsou formou dokumentů...Já testy nedělám, protože to vidím, co oni udělají za tu hodinu. Ale ten můj speciální pedagog jim dává testy“ (Respondent 1), „No většinou formou pohyblivých

obrázků, takže filmy...Právě ty práce na počítači, tam to probíhá formou přednášky a následných praktických ukázek...No zpětná vazba. Asi taková, že vám dokážou říct, jak se ta aktivita jmenuje a kdy tam mají jít. Ale někdo s nima testy určitě dělá...“ (Respondent 2), „Probíhá to formou přednášek, diskuzí i sledování videí...To záleží na aktivitě. Ale já testy ani nic nedělám. U mě sleduji manuální zručnost, jak pochopili a provedli úkol...“ (Respondent 3), „Nejčastěji přednášky, filmy...Testy nejsou, ale povídáme si o tom, jak je to baví.“ (Respondent 4), „Bezpečnost silničního provozu probíhá formou testů a přednášek. U filmových kroužků sledují filmy, ale celkově nejčastěji to jsou asi přednášky, potom filmy...Zpětná vazba je to, že přijdou, že plní program.“ (Respondent 5), „Od všeho něco, tak nějak se to prolíná. Sledují filmy, k tomu mají diskuzi, přednášku nebo si něco přečtou...Testy se nedávají, akorát u bezpečnosti silničního provozu, ale tam dělají autoškolácký testy. Máme jistotu díky účasti na aktivitách.“ (Respondent 6).

Rozdíl mezi typy věznic v případě vzdělávacích aktivit není velký. Hlavní rozdíl je v dokončení vzdělání, věznice se zvýšenou ostrahou má školské vzdělávací středisko „...že na tom školáku...“ (Respondent 1), na kterém si odsouzení dodělávají i základní vzdělání. Toto věznice s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení nemá. Další rozdíl je v možnosti vysoké školy. Ve věznici se zvýšenou ostrahou to nelze, jelikož odsouzený může nastoupit na vysokou školu jen ve věznici s ostrahou. Bohužel, dle výpovědi pracovníka z věznice s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení, nemají vzdělávací aktivity vysokou úroveň „Vzdělávací aktivity nemají vysokou úroveň. Vychovatel musí mít jednu vzdělávací aktivitu. Nemůže vychovatel, co umí tak nějak anglicky, vyučovat anglický jazyk odsouzené, co umí líp anglicky. Nejsme učitelé, nemůžeme je vyučovat, tady máme prostě něco, aby se splnilo nařízení. Navíc nejsou materiály, pomůcky, někdo v průběhu kurzu odejde, další přijde, takže, jak je máme učit anglicky nějak postupně, když každý je na jiné úrovni, v průběhu odchází a přichází, to bychom mohli jet pořád od začátku...“ (Respondent 5).

Kategorie 7: Odsouzení a jejich vztah ke speciálně výchovným aktivitám

Speciálně výchovné aktivity jsou další částí programu zacházení, o kterých si dotazovaní pracovníci věznic myslí, že **zájem** odsouzených o tyto aktivity probíhá jen z **nutnosti** plnit program zacházení „Na výstupním oddělení si myslím, že jim tyto aktivity vycházejí z programu zacházení...Takže si myslím, že tam nechodí z důvodu přípravy, ale protože

jim to vychází z programu zacházení, tak tam musí.“ (Respondent 1), *„Na výstupce o tohle je zájem, to s nima dělá sociální pracovníce. A oni jsou rádi, že se aspoň něco dovědí...Oni musí, vychází to z programu zacházení, ale oni vědí, že musí, že by byli venku ztraceni.*“ (Respondent 2), *„Minimální zájem. Oni mají pocit, že všechno znají a nic nepotřebují...Rozhodně z nutnosti a z důvodu splnění programu zacházení.*“ (Respondent 3), *„...o ty finanční věci je zájem velký. Ale oni to mají i stanovený v rámci posudku a trestné činnosti, takže je jim to přiděleno a oni souhlasí...No spíš z nutnosti. Ale finance, o ty se zajímají.*“ (Respondent 4), *„To plní účelově. Problémy s dluhy, finanční gramotnost dostanou. Trestní činnost, co se dopravy týče, mají program Pardon. Takže zájem je, ale kvůli splnění programu zacházení...Z nutnosti, protože to mají nařízený.*“ (Respondent 5), *„Vysoká účast, určitě, protože je to nařízené vzhledem k trestné činnosti, ale zájem sám o sobě asi tolik ne...Z nutnosti, mají to nařízený.*“ (Respondent 6). Speciálně výchovné aktivity nejčastěji, dle názorů pracovníků, mají **průběh** formou přednášek a diskuze. **Diskuze** je hlavní náplní těchto aktivit, kdy pracovníci věznic si myslí, že je to častým jevem *„...Tam spíš diskutují, že to probíhá formou diskuze. A je to formou individuální i skupinovou. Ale to dluhový poradenství je spíš individuální, protože oni se třeba stydí mluvit o těch svých problémech, takže ty sociální pracovníce to dělají, že si je berou individuálně, když to jsou diskrétní informace...Myslím si, že jo, že docela diskutují...“* (Respondent 1), *„Spíš formou monologu ze strany sociální pracovníce...No oni spíš poslouchají, takže nějaká potřeba dozvědět se něco nového tam je. Ale nemyslím si, že by moc diskutovali, protože nevědí o čem...když to pochopí, tak se možná zeptají na něco.*“ (Respondent 2), *„...Záleží na aktivitě, ale spíš diskuze a přednášky...Jsou jedinci se zájmem, někdy i zvýšeným. Ale spíš „si to odsedí“, takže diskuze jak kdy.*“ (Respondent 3), *„Nejčastěji diskuze a přednášky...Ano, to diskutují, ta potřeba dozvědět se něco nového tam je.*“ (Respondent 4), *„Přednášky. Docházejí sem i lidi z organizací přednášet...Diskutují, o tu problematiku mají zájem, ptají se sociálního pracovníka na různé jejich problémy.*“ (Respondent 5), *„Přednášky. Diskuze třeba nad zákoníkem...Určitě, když potřebují něco vědět o svém problému.*“ (Respondent 6).

Kategorie 8: Zájmové aktivity ve věznicích

Zájmové aktivity jsou součástí programu zacházení a jsou nezbytné pro odreagování odsouzených ve věznicích, kdy tato skutečnost vyplývá z odpovědi: *„...My potřebujeme, aby se někde uvolnili, odreagovali, vybili si energii...“* (Respondent 2). **Zájem**

odsouzených o zájmové aktivity je pochopitelně velký, neboť každý si rád zahraje šipky či stolní tenis „*O zájmové je velký zájem...*“ (Respondent 1), „*O zájmovky je ohromný zájem...*“ (Respondent 2), „*...Nejraději mají posilovnu, kdy zvyšováním svalové hmoty se rádi připravují na výstup. Ale o zájmovky zájem je. Jiný aktivity nechtějí.*“ (Respondent 3), „*Zájem o zájmovky je vysoký. Jiný aktivity nechtějí, protože se chtějí odreagovat od práce a tak.*“ (Respondent 4), „*Zájem je velký o zájmovky. Jiný aktivity nechtějí.*“ (Respondent 5), „*Zájem je největší. Jiný aktivity nechtějí.*“ (Respondent 6). **Průběh** zájmových aktivit bývá odlišný od ostatních aktivit, jelikož vykonávají aktivity prostřednictvím sportu, kdy hrají šipky či ping pong „*Sportují i si chodí pokecat. Dřív si myslím, že to bylo horší, teďka si myslím, že se to zlepšilo o dost. Třeba ten ping pong, tak tam si opravdu chodí zahrát. A když se jich tam sejde víc, tak ti, co se nedostanou k pálce, tak si tam někdo dělá kliky, dřepy, ale chodí tam spíš za tím si zahrát...*“ (Respondent 1), „*Probíhají v kolektivu a ve většině případech fakt dělají to, co mají. Ono je to baví, zasportují si, vybijí energii.*“ (Respondent 2), „*...Ale když už na aktivity jdou, tak opravdu něco dělají, hrají šipky.*“ (Respondent 3), „*Zájmovky vážně plní, takže když mají hrát šipky, tak doopravdy hrajou. Dokonce i víc, než je sepsáno, přijdou z práce, domluví se a jdou hrát šipky, i když to v rozvrhu není.*“ (Respondent 4), „*Když mají volno, jdou hrát. Hrají dobrovolně, mají turnaje, když jsou venku, tak vždycky nějak sportují. Nevyužívají to pro kšefty nebo flákání.*“ (Respondent 5), „*Já mám třeba kroužek sportovního rybolovu, takže já jim něco promítnu, pak nad tím diskutujeme, a pak jdeme na rybník ven si zachytat, když to ředitel dovolí.*“ (Respondent 6). Odsouzení ve věznicích mají sebeobslužné aktivity. Ve věznicích se zvýšenou ostrahou mají sebeobslužné aktivity v rámci zájmových aktivit na výstupním oddělení, ale ve věznicích s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení sebeobslužné aktivity v programu zacházení v zájmových aktivitách nemají, jelikož starat se o sebe a o úklid musí během celého trestu „*Z těch sebeobslužných tam mají praní, úklid, nákupy, víc toho nedělají a perou jim vlastně chodbaři... Ale co se týče toho vaření, tam to na výstupce zvládají líp, protože tam mají ten vařič, takže si vaří to, co mají z nákupu nebo si upravují ústavní jídlo, když mají k obědu brambory, tak je pravidlo, že večer jsou bramboráky...*“ (Respondent 1), „*Jo, ty zvládají, tak jako přežijou. Ono jim je stejně všechno dáváno až pod nos, takže tam nejde určitě, jestli to zvládnout...Ale nemyslím si, že by to byla nějaká příprava na propuštění, protože venku si budou muset fakt uvařit, nikdo jim nepřinese jídlo, budou se muset postarat a tady se o ně stará ústav.*“ (Respondent 2), „*Baví je vaření, zvláště ty nezaměstnané. Jejich slova jsou „aby se najedli“...sami si vaří a kloubí to s erárním*

jídlem. Baví je taky zahradnictví, protože si můžou sami vypěstovat zeleninu. Taky mají úklidy v rámci dohod a rozpisu služeb Taky praní, mají automatku, o kterou se stará vybraný jedinec“ (Respondent 3), „Sebeobslužné aktivity tady vyloženě nemáme, že by to bylo napsaný v zájmových aktivitách, že by byly organizovaný. Protože oni se tady o sebe musí celou dobu starat. Ale jinak to zvládají, vyprat si, uklidit. Ale jsou zde odsouzení, co hygienické návyky nemají, a to ostatním vadí, takže je to časem naučí. “ (Respondent 4), „U nás to není daný nějak ofiko. Oni celý trest u nás o sebe musí pečovat, perou si v pračce, uklízí po sobě. Nemáme tu akorát kuchyňku...“ (Respondent 5), „Nemáme to vyloženě takhle pojmenovaný, ale musejí se sami o sebe starat, takže to zvládají. Uklidí si, vyperou.“ (Respondent 6).

Kategorie 9: Extramurální aktivity ve věznicích

Četnost extramurálních aktivit, nebo také oblasti utváření vnějších vztahů, je rozdílná v ohledu na typ věznice. Věznice se zvýšenou ostrahou realizuje extramurální aktivity minimálně, spíše se to týká věznic s ostrahou. Ve věznici s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení je oblast utváření vnějších vztahů běžnou aktivitou. **Průběh** extramurálních aktivit taktéž souvisí s typem věznice, kdy v ostraze s nízkým stupněm zabezpečení mají odsouzení možnost jít do knihovny, do školy, do práce, v rámci návštěv mohou odjet i domů k rodině „U nás ve zvýšený ostraze nemá tuhle možnost každý. Chodí na extramurálky jen z ostrahy, ale tam docela chodí, protože vedení na to tlačí, aby se tyhle aktivity dělaly. Takže oni si dojdou do města, podívají se na úřad práce, na autobusové nádraží, na jízdní rády...občas nějaký i malý nákup...“ (Respondent 1), „No tady na zvýšence moc ne. Ono tady jsou odsouzení fakt za vážné věci, takže si kvůli bezpečnosti je nedovolí poslat ven na extramurálku“ (Respondent 2), „Několikrát do roka proběhnou. Nemá tuto možnost každý, protože nechtějí nebo si to nezaslouží...byli jsme na úřadě...“ (Respondent 3), „Účastní se každý, pokud splní podmínky. Potom chodí s návštěvou na extramurálky, za slušné chování. Proběhne tak tisíc vycházek ročně...Na kole mám devadesát jedna vyjížděk od roku 2002.“ (Respondent 4), „Když splní podmínky, tak všichni...Chodí ven na kulturně vzdělávací aktivity do knihovny, do bazénu jedenkrát za čtrnáct dní. Několikrát týdně na vzdělávání. Do práce. Na rehabilitace, k zubaři. Ted' tady jeden pán chodí i pětkrát týdně na rehabilitace. Když mají kurz, tak chodí každý den na kurz. V rámci přerušení trestu můžou jedenkrát za dva měsíce domů na víkend. Pak jsou i sociální důvody na přerušení trestu, porod, narození dítěte, pohřeb. A pak chodí i

s pracovníky ven, na rybolov, cyklistika.“ (Respondent 5), „Každý ne, je to motivační prvek, je to otázka chování, dalších trestů, bezpečnosti, taky jestli se nám vrátí. Musí splnit podmínky, potom jde...jezdíme chytat ryby.“ (Respondent 6).

Kategorie 10: Odsouzení a spolupráce před propuštěním

Chování před propuštěním z výkonu trestu se u odsouzených může změnit, ovšem záleží na délce trestu, a tedy i na typu věznice. Ve věznici se zvýšenou ostrahou se chování odsouzených dle pracovníků věznice změní, jsou nervóznější, ale těší se. U odsouzených ve věznici s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení je chování stejné *„Odsouzený se těší, ale jsou i nervózní. Ale není na nich vyloženě nic vidět...Svobody se asi nebojí. Ti, co nemají to sociální zázemí, tak pro ně jít ven, je nejistota...“ (Respondent 1), „Jsou nervózní, je to na nich znát, ale tak oni se těší, takže se to v nich tak nějak tluče a samozřejmě jsou rádi za to, že jdou ven...Bojí se neznalosti. Nejsou schopni pojmout změny, které venku proběhly...“ (Respondent 2), „Někteří jsou nervózní nebo ukončí práci, aby si odpočinuli a připravili se na výstup. Někteří si „zalezou“ a nekomunikují...Svobody se bojí, bývají nervózní a nekomunikují. A ti, co nevědí, kam půjdou a nemají nic zajištěno, tak citují: „Tak si něco ukradu a budu zase tady.““ (Respondent 3), „Změna chování není vidět, u nás je délka trestu do jednoho roku. Ale když k nám přestoupí z delšího trestu, tak je vidět, že jsou ostražití, uzavření, ale díky režimu tady u nás se uvolní a důvěřují nám...Svobody se nebojí, ale jsou tu výjimky, který tu chtějí zůstat, když nemají, kam jít. Už se stalo, že večer chodili kolem brány a chtěli dovnitř nebo cigaretu.“ (Respondent 4), „Většina z nich se chová stejně. Někdo si chce odpočinout, tak na poslední chvíli odejde z práce nebo jsou drzí. Ale to se stane třeba jedenkrát za rok...Většinou chtějí ven, ale bezdomovci mají strach, chtějí tady zůstat, ale to je mizivé procento.“ (Respondent 5), „To je různý, když mají pevný výstup, tak to jsou většinou salámisti, těší se ven, nějak to tady prostě doklepou...Jak kdy, většina se těší...“ (Respondent 6). Dle výpovědí a názorů pracovníků věznic se odsouzení mají po propuštění kam se vrátit, **zázemí** mají, nebo spíše doufají, že se mají kam vrátit, ale vše záleží na konkrétním jedinci a daném typu věznice a délce trestu *„...Tam to bude hodně individuální, to se nedá takhle zakategorizovat...Někteří odsouzení jdou ven a tam na ně už někdo čeká s autem a jsou odsouzení, kteří absolutně nemají kam jít, nemají práci, nemají ubytování...“ (Respondent 1), „Dost odsouzených je přesvědčeno o tom, že na ně někdo venku čeká. Hlavně ti, co se vrací z dlouhodobějších trestů. A že je venku někdo,**

kdo se o ně postará. A je otázka, jestli si to namlouvají nebo se stydí si přiznat, že nikdo venku pro ně není...my se před sociální kurátory dovídáme, že se jich rodina bojí, nechce s nimi mít nic společného nebo nemají na to, aby živilí dalšího člověka...“ (Respondent 2), „Mnohdy se nemají, kam vrátit. Uvádí formální adresy na úřadech nebo k příbuzným, ale přitom nevědí, kam půjdou...“ (Respondent 3), „Většinou mají, ale záleží na jedinci. U nás jsou hodně mladí odsouzení, takže mají většinou rodiče.“ (Respondent 4), „Většinou se mají kam vrátit, záleží na člověku. Občas k nám přijde bezdomovec, takže tak i odchází a dostanou kontakty na azyl. Ale většinou mají.“ (Respondent 5), „Ano mají, ale jsou i výjimky, kdy sociální pracovník zajišťuje kontakt na azyl...Ale pokud nemají zázemí, tak tu chtějí být a hlásí se nám, jestli se nemůžou starat o zahrádku.“ (Respondent 6).

Před propuštěním z výkonu trestu musí mít odsouzení v pořádku osobní **doklady**, což vyplývá z odpovědí všech respondentů „Jo, to určitě mají. Na tohle dohlíží sociální pracovnice.“ (Respondent 1), „Jo, to mají. To jim všechno zařídí sociální pracovnice.“ (Respondent 2), „Asi ano. Pracuje s nimi sociální pracovnice, co vše zařídí.“ (Respondent 3), „Doklady mají v pořádku, na to dohlíží sociální pracovník, dělá se často nová občanka.“ (Respondent 4), „Ano, o to se stará sociální pracovník. Občanky mají vždycky v pořádku.“ (Respondent 5), „Doklady mají, o to se postará sociální pracovník.“ (Respondent 6).

Probační a mediační služba je součástí podmíněčného propuštění, přičemž rozdíl je i v typu věznice, kdy dle názoru pracovníků ve věznici s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení není čas navázat kontakt s probační a mediační službou ještě během výkonu trestu, za to ve věznici se zvýšenou ostrahou je povinnost navázat kontakt s probační a mediační službou před podmíněčným propuštěním, tedy během výkonu trestu. Ale pokud odsouzení nemusí spolupracovat, tak tuto možnost odmítají „Když jdou z pevného trestu, tak nevím, jestli mají povinnost, musí navštívit kurátora, ale nevím, jestli mají nějaký dohled třeba i po propuštění, to asi ne...Když jdou na podmíněčný propuštění musí...a musí mít spolupráci i určitou dobu před, ještě ve výkonu.“ (Respondent 1), „No spíš ne, oni jsou líný na to, aby s někým spolupracovali. Pokud nemusí, tak ne...V případě žádosti o podmíněčné propuštění, tam je to potřeba. Kontakt se navazuje zhruba čtyři měsíce před podáním žádosti o podmíněčné propuštění.“ (Respondent 2), „Jen někteří, většinou říkají, „že to nepotřebují, nepotřebují mít na sebou dohled“...Rozhodně ano, hlavně u podmíněčného propuštění.“ (Respondent 3), „Při podmíněčném propuštění to

je nutné navázat kontakt. Ale často se stává, že u nás jsou odsouzení právě z důvodu nedodržení probační a mediační služby...U pevného to u nás nejde. Jsou tu krátký tresty, takže není tady prostor...Ale při podmíněčném propuštění musí po výstupu spolupracovat.“ (Respondent 4), „Před propuštěním, kromě podmíněčného propuštění, tolik ne, není na to čas. Třeba jen dva ze sta si zažádají. Ale po musí, protože musí mít dohled, ale dobrovolně určitě ne.“ (Respondent 5), „Z nařízení ano, když to potřebuji k soudu...Povinný to není, to je podle mě slabina systému Pustíme je ven na pevný výstup a už to nikdo neřeší, co dělají.“ (Respondent 6).

Zájem odsouzených o **zaměstnání** po propuštění je nízký. Pokud odsouzení mají podmíněčné propuštění, tak práce je jednou z podmínek, ovšem většinou, podle pracovníků, odsouzení do zaměstnání nenastoupí. Záleží na daném jedinci a též délce trestu či typu věznice, kdy někteří si posílají z výkonu trestu dopisy na pracovní místa *„Někdo určitě si posílá z věznice dopisy. Ale myslím si, že většina to moc neřeší. Jdou prostě ven a jejich vrchol je, když se dokáží zaregistrovat na pracáku. Ale při podmíněčném propuštění musí...“* (Respondent 1), *„Ano, někteří posílají a mají přislíbená pracovní místa, ale často se stává, že odsouzení po propuštění do práce nenastoupí, nechtějí.“* (Respondent 2), *„Co zjišťuji, mnozí neví, kam půjdou do zaměstnání Otázkou je, zda vůbec chtějí. Dopisy posílají jen jedinci.“* (Respondent 3), *„Zájem mají. Soud to i u podmíněčného propuštění vyžaduje. Ale často jim práci nabídnou ve firmě, kde pracovali během výkonu trestu.“* (Respondent 4), *„Ano, snaží si to sjednat na tom pracovišti, kde pracovali ve výkonu, ale máme informace, že tam po propuštění nevydrží. Po měsíci třeba už nepřijdou do práce.“* (Respondent 5), *„Ano zájem je velký. Dopisy posílají, domlouvají to na stálém pracovišti.“* (Respondent 6).

Začlenění odsouzených do společnosti po propuštění je rozdílné dle typu věznice, a tedy i charakteru trestné činnosti. Odsouzení z věznice se zvýšenou ostrahou, podle pohledu pracovníků, mají problémy se začleněním do společnosti a začlenění se minimum odsouzených. Pracovníci z věznice s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení nejsou tolik skeptičtí a uvedli, že bezchybně se začlenit zvládne polovina odsouzených *„...Záleží na typu věznice. Ze zvýšené ostrahy ta recidiva je i 90 %. Strašně záleží na typu věznice, ale ve zvýšené ostraze je minimum odsouzených, co se bezchybně začlení do společnosti.“* (Respondent 1), *„Málo, hodně málo. Dovolil bych si říct 0,1 % ...“* (Respondent 2), *„Nevím, ale řada z nich je zpět ve výkonu trestu. Někteří i poněkolkáté.“* (Respondent 3), *„Cca 60 %. Tu a tam se někdo vrací, ale polovina o zvládne úplně.“* (Respondent 4),

„Záleží na trestné činnosti. Neplatiči alimentů a jízda bez řidičáku, ti se začlení v pohodě. Ale feťáci, krádeže, ty tady máme většinou znova. Ale tak 50 % se začlení.“ (Respondent 5), *„Když budu optimista, tak u prvotrestů tak 60 %.“* (Respondent 6).

8 Interpretace zjištěných dat

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zhodnotit aktivity odsouzených v rámci programu zacházení. Snahou bylo vyzkoumat, jak velký je zájem odsouzených o aktivity programu zacházení, jak tyto aktivity probíhají, jak vnímají odsouzení změny na výstupním a připravují se na výstup, a jak proces přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody vidí pracovníci podílející se na přípravě odsouzených. V předchozí kapitole práce analyzovala rozhovory pořízené s pracovníky z věznice se zvýšenou ostrahou a z věznice s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení. Z rozhovorů bylo vytvořeno 10 kategorií. Na začátku praktické části této bakalářské práce byly položeny tři výzkumné otázky, pomocí kterých práce naplní svůj cíl. Na výzkumné otázky se práce snažila odpovědět skrze informace, které se získaly z rozhovorů s jednotlivými respondenty.

První výzkumná otázka: **Jak probíhají aktivity odsouzených v rámci programu zacházení?**

Téměř většina respondentů ve své výpovědi zmínila to, že odsouzení dané aktivity skutečně plní, ovšem někdy se vyskytne problém v zaměstnání, kdy odsouzení neplní plán práce či porušují pracovní morálku. Při přeražení odsouzeného na výstupní oddělení dokonce dochází i k podání výpovědi ze zaměstnání, jelikož odsouzení si chtějí odpočinout a na samotný výstup se připravit. Další, co ovlivňuje průběh aktivit, je nedostatek materiálů a pomůcek, kdy odsouzení poté místo hraní ping pongu dělají dřepy či si povídají. Všichni respondenti se shodli na tom, že aktivity probíhají prostřednictvím přednášek, diskuzí a filmů, kdy vše záleží na daném vychovateli, speciálním pedagogovi či sociální pracovníci, přičemž odsouzeným se nemusí dostávat vhodné množství informací a vzdělání. Menšina respondentů uvedla, že mohou využívat aktivity k obchodování s platidlem věznice, tedy s kávou, tabákem a cigaretami, ovšem tento problém se snaží pracovníci odstranit, jelikož v dnešní době díky projektům, které pracovníci pro výkon aktivity musí mít, mají větší přehled o tom, kdo aktivitu navštěvuje, a jak se na ní chová. Zpětná vazba průběhu aktivit se ve většině případech nevyužívají, jelikož pracovníci během aktivity vidí, jak odsouzený aktivitu vykonává. Někteří pracovníci dávají odsouzeným testy, přičemž to záleží na dané aktivitě i pracovníkovi. Ve většině případech se zpětná vazba provádí povídáním si o aktivitě či kontrole

docházky. Průběh aktivit je tedy poněkud pozvolný a odsouzení se prostřednictvím aktivit na propuštění z výkonu trestu dostatečně nepřipraví.

Druhá výzkumná otázka: Jak velký je zájem odsouzených o aktivity v programu zacházení?

V podstatě všichni respondenti se shodli, že odsouzení plní program zacházení z nutnosti a povinnosti, přičemž aktivity jim vycházejí z programu zacházení. Proto by se dalo říci, že odsouzení zájem o aktivity v programu zacházení nemají a vše dělají jen pro potřebu splnit program zacházení a mít jisté výhody, které přináší právě plnění programu zacházení. Mezi výhody patří primárně lepší hodnocení u soudu v případě podmínečného propuštění a možnost extramurálních aktivit ve věznici s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení. Zájem odsouzených o pracovní aktivity je odlišný dle typu věznice. Respondenti ze zvýšené ostrahy uvedli, že zájem o práci odsouzení nemají, ale na standardním oddělení do práce chodí z důvodu přivýdělků či lepšího hodnocení, na výstupní oddělení si chodí odpočinout a z práce odcházejí. Respondenti z ostrahy s nízkým stupněm zabezpečení uvedli, že odsouzení zájem o práci mají a už na nástupní oddělení se do práce hlásí. Největší zájem odsouzených je o zájmové aktivity, kdy nejoblíbenější aktivitou je sport, posilovna a vše spojené se zábavou.

Třetí výzkumná otázka: Jak odsouzení vnímají změnu na výstupním oddělení?

Změna, kterou přináší výstupní oddělení, se týká odsouzených ve zvýšené ostraze, kdy respondenti ze zvýšené ostrahy se shodli na tom, že odsouzení tuto změnu hodnotí kladně a jsou za ni rádi. Změna probíhá hlavně v ubytování, kde mají odsouzení větší volnost či možnost připravit si jídlo. Odsouzení tyto změny také dobře zvládají a dokáží si připravit malý pokrm či si uklidit. Právě sebeobslužné aktivity jsou důležité pro přípravu odsouzených na propuštění z výkonu trestu, především u dlouhých trestů, a to z důvodu zvládnutí se o sebe postarat, jelikož během výkonu trestu se o odsouzené starala věznice, hlavně co se týče přípravy jídla. Další změnou na výstupním oddělení je úprava programu zacházení, který se upraví a aktualizuje z důvodu přípravy na propuštění. Tato změna se týká i věznice s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení, ovšem zde mají odsouzení stejný počet aktivit. V případě věznice se zvýšenou ostrahou se počet aktivit na výstupním oddělení snižuje. Ve většině případů se respondenti shodli, že odsouzení využívají dobu před propuštěním k odpočinku, což se dá považovat za zneužívání

systemu a volnosti na výstupním oddělení, kdy právě doba těsně před propuštěním by měla být využívána k přípravě na propuštění, nikoli k trávení času odpočinkem.

Čtvrtá výzkumná otázka: Jak celý proces přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody vidí pracovníci podílející se na přípravě?

Polovina respondentů se shodla na tom, že program zacházení neplní účel tak, jak by měl. Vše je podmíněno nezájmem odsouzených dané aktivity plnit a účastnit se. Většina vidí stěžejní problém v tom, že odsouzení nemají povinnost pracovat, a to jak na standardním oddělení, tak i na oddělení výstupním. „*Na výstupním oddělení by mělo být povinně zřízeno, respektive každý odsouzený před koncem trestu by měl povinně absolvovat: pracovat, což vede k pravidelnosti, povinnosti, zodpovědnosti.*“ Toto tvrzení Respondenta 3 má vypovídající hodnotu k celému procesu přípravy odsouzených na propuštění. Odsouzení potřebují pro život na svobodě se naučit právě pravidelnosti, povinnosti a zodpovědnosti, kdy se to odsouzení mohou naučit právě prací. Často pracovníci vidí problém v systému, jelikož se domnívají, že oni nejsou učitelé, a jak tedy mají odsouzené vzdělávat, přičemž překážkou je i organizace aktivit, kdy odsouzení odcházejí, noví přicházejí a aktivita nemůže mít určitou posloupnost, kdy i každý odsouzený má jinou míru vzdělání v dané problematice. Pozitivita celého procesu je možnost dodělat si vzdělání v rámci výkonu trestu, kdy, dle výpovědí pracovníků, odsouzení tuto možnost využívají. Respondenti se dále shodli, že odsouzení na výstup připravení jsou, doklady mají v pořádku, ovšem stává se, že odsouzený nemá kam jít a rád by zůstal ve věznici. Proces přípravy odsouzených na propuštění selhává ve věznici se zvýšenou ostrahou, protože pracovníci zmínili, že odsouzení se ve velké míře nezvládnou začlenit do společnosti a vrací se zpět do výkonu trestu. Přičemž toto neplatí ve věznici s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení, kde pracovníci uvedli, že odsouzení se v polovině případů začlenit dokáží.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala problematikou přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z pohledu pracovníků vězeňské služby. V teoretické části byly popsány základní informace o výkonu trestu odnětí svobody, odsouzených ve výkonu trestu, programu zacházení a byli popsáni pracovníci podílející se na přípravě odsouzených na propuštění z výkonu trestu. V praktické části se práce zabývala kvalitativním výzkumným šetřením. Z metodologického hlediska bylo využito metody rozhovorů s pracovníky vězeňské služby, kdy se jednalo o vychovatele a speciální pedagogy.

Hlavním cílem práce bylo zhodnotit aktivity odsouzených v rámci programu zacházení na výstupním oddělení, kdy byly stanoveny další dva dílčí cíle, a to zájem odsouzených o aktivity v programu zacházení a pohled pracovníků vězeňské služby, kteří se podílejí na procesu přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu. Hlavní i dílčí cíle byly splněny pomocí výzkumných otázek, které byly shrnuty v poslední kapitole bakalářské práce. Nejdůležitějším zjištěním práce bylo, že odsouzení mají minimální zájem o aktivity, které vykonávají z nutnosti a povinnosti plnit program zacházení a pracovníci vězeňské služby vidí nedostatek v pracovních aktivitách, poněvadž odsouzení nemají povinnost chodit do práce. Z práce taktéž vyplynulo, že příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu je často neúspěšná, neboť dle pracovníků z věznic se zvýšenou ostrahou se odsouzení nedokážou začlenit do běžné společnosti po propuštění, kde recidiva je vysoká. Ve věznicích s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení je příprava odsouzených na propuštění úspěšnější, kdy pracovníci se shodli na začlenění odsouzených po propuštění v polovině případů.

Závěrem je třeba sdělit, že příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je rozsáhlý a dlouhodobý proces, v němž je nezbytné brát ohledy na individualitu každého odsouzeného a neopomínat jejich potřeby, kdy i samotní odsouzení musí dodržovat práva a povinnosti. Na celém procesu se podílí mnoho zaměstnanců vězeňské služby, kdy mezi nejdůležitější patří právě vychovatel, speciální pedagog, sociální pracovníce, psycholog či vychovatel – terapeut a jejich péče je důležitým faktorem v životě po propuštění z výkonu trestu.

SEZNAM POUŽÍÉ LITERATURY

1. BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: Grada, 1999. Právo pro každého (Grada). ISBN 80-7169-555-6.
2. BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8.
3. ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-7251-104-1.
4. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.
5. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.
6. FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-772-9.
7. HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86708-30-6.
8. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
9. JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristia jako věda žalární*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.
10. KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-163-7.
11. MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-002-5.
12. POPELKA, Jiří. *Penologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2932-8.

13. RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5.
14. RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9.
15. RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9
16. SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.
17. SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-287-6.
18. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
19. ŠVINGALOVÁ, Dana a Ilona PEŠATOVÁ. *Uvedení do výzkumu a metodika tvorby bakalářské práce*. Liberec: Technická univerzita, 2006. ISBN 80-7372-046-9.
20. ZOUBKOVÁ, Ivana. *Aktuální problémy kriminologie: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-491-5

Internetové zdroje

1. 555/1992 Sb. Zákon o Vězeňské a justiční stráži České republiky. *Zákony pro lidi – Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online]. Copyright © [cit. 26.12.2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555>
2. Základní otázky | Generální ředitelství. *Generální ředitelství* [online] Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 16.01.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zmena-vnejsi-diferenciace/zakladni-otazky/>
3. *Generální ředitelství* [online]. Copyright © [cit. 16.01.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2020/TSH-8.-1.-2020.pdf>

SEZNAM PŘÍLOH

- A. Informovaný souhlas
- B. Otázky rozhovoru výzkumného šetření

Příloha A.

Souhlas se zpracováním osobních údajů dle zákona č. 101/2000 Sb. O ochraně osobních údajů, v platném znění

Souhlasím se zpracováním poskytnutých hlasových nahrávek pro účely bakalářské práce studentky Lucie Štaierové, Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, obor Výchovná práce ve speciálních zařízeních. Bakalářská práce je na téma: Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z pohledu pracovníků Vězeňské služby. Nahrávka bude pořízena na mobilní telefon. Po zpracování bude nahrávka smazána.

Jméno a příjmení

V dne

Podpis

.....

Příloha B.

- Jaký je Váš názor na program zacházení? Mají odsouzení dostatek aktivit?
- Plní odsouzení program zacházení z povinnosti nebo i proto, že je to baví?
- Kolik aktivit mají odsouzení na výstupním oddělení?
 - V případě ostrahy: Změní se odsouzeným program zacházení před výstupem? Kolik mají aktivit po změně?
- V rámci výstupního oddělení mají odsouzení méně aktivit než odsouzení ve standardním oddělení. Jaký je Váš názor, neměli by mít na výstupním oddělení aktivit více?
- Jaká je podle Vás neoblíbenější aktivita a proč?
- Jak odsouzení hodnotí změnu na výstupním oddělení? Mají možnost si sami připravit malé jídlo, sami si prát atd. Hodnotí to kladně? Jsou za to rádi?
 - V případě ostrahy: Změní se odsouzeným před výstupem ubytování či proběhne jiná změna kromě programu zacházení?
- Jak velký je zájem odsouzených o pracovní aktivity?
- Je větší zájem odsouzených v rámci pracovních aktivit o zaměstnávání nebo o pracovní aktivity, které slouží pro zajištění chodu věznice?
- Jak byste zvýšili zájem odsouzených o práci? Chybí finanční motivace nebo se jim nechce pracovat? Existují i jiné důvody, proč nepracují?
- Stává se často, že odsouzený neplní práci tak jak má, nebo si své práce váží?
- V rámci vzdělávacích aktivit si odsouzení mohou dodělat vzdělání. Je to u vás časté? Co je k doděláním vzdělání vede?
- Jedná se spíše o dokončení základního vzdělání nebo se to týká i profesní přípravy?
- Je možné si v rámci výkonu trestu udělat vysokou školu? Stalo se to u vás někdy?
- Jak vzdělávací aktivity probíhají? V rámci profesní přípravy odsouzení docházejí na střední odborné učiliště vězeňské služby v rámci vzdělávacího střediska věznice, ale co samotné aktivity jako například základy práce na PC či cestopisy. Jedná se o sledování filmů nebo to probíhá formou přednášek, diskuzí.

- Máte ze vzdělávacích aktivit možnost zpětné vazby? Zda odsouzený rozumí náplni aktivit, zda pochopil danou problematiku, orientuje se. Je možnost nějakého testu? Pokud ne, proč?
- V rámci speciálně výchovných aktivit mají odsouzení aktivitu jako právní a sociální minimum, sociálně právní poradenství, program pro nezaměstnané či psychosociální poradenství. Jaký je zájem odsouzených o tyto aktivity?
- Vykonávají tyto aktivity spíše z nutnosti nebo i z důvodu, že se chtějí připravit na propuštění a mít povědomí o této problematice?
- Jakou formou probíhají tyto aktivity?
- Diskutují odsouzení o této problematice, mají tu potřebu se dozvědět něco nového?
- Co zájmové aktivity. Myslíte si, že jich mají odsouzení dostatek? Nebo naopak jich mají moc?
- Jak velký je o ně zájem? Nebo se raději chtějí připravovat na propuštění v rámci jiných aktivit.
- Jak zájmové aktivity probíhají?
- V zájmových aktivitách jsou i sebeobslužné aktivity. Jak tyto aktivity odsouzení zvládají?
- Odsouzení mají na výběr velké množství kroužků v rámci zájmových aktivit. Jaký je na to Váš názor? Nebylo by lepší nahradit zájmové aktivity aktivitami vzdělávacími?
- Co extramurální aktivity? Jak často se provádějí? Má tuto možnost každý odsouzený na výstupním oddělení? Pokud ne, proč?
- Absolvoval jste již s nějakým odsouzeným extramurální aktivitu?
- Jak se odsouzení chovají těsně před výstupem z výkonu trestu?
- Má odsouzený často možnost kam se z výkonu trestu vrátit? Rodinné i sociální zázemí?
- Mají odsouzení před skončením výkonu trestu V pořádku všechny své osobní doklady?
- Spolupracují podle Vás odsouzení během výkonu trestu i po něm s probační a mediační službou?
- Je spolupráce s probační a mediační službou nutná před propuštěním?

- Mají odsouzení zájem o práci po propuštění? Posílají dopisy na různá pracovní místa?
- Přispívá alespoň malou mírou výstupní oddělení k samostatnosti a odpovědnosti na svobodě?
 - V případě ostrahy: Vidíte změnu v chování u odsouzených při nástupu a během výstupu? Jsou samostatnější?
- Bojí se odsouzení svobody, nebo by byli raději dál ve věznici?
- Kolik procent odsouzených (odhadem) je podle Vás schopno se znovu bezchybně začlenit do společnosti?